

HYBRIS

Demokratia törmäyskurssilla dokumenttiteatteriesityksessä *Yhdestoista
hetki*

Maria Hukkamäki
Pro gradu -tutkielma
Teatteritiede
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta / Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos		
Tekijä – Författare – Author Maria Hukkamäki		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Hybris – demokratia törmäyskurssilla dokumenttiteatteriesityksessä Yhdestoista hetki		
Oppiaine – Läroämne – Subject Teatteritiede		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 63
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan demokratian merkityksiä dokumenttiteatteriesityksestä <i>Yhdestoista hetki</i> (2019) luettuna. Tutkielmassa analysoidaan esitysanalyysin keinoin, miten demokratiaa kuvataan ja tuotetaan esityksessä.</p> <p>Dokumenttiteatteri on poliittisen teatterin muoto, joka hyödyntää esitysteksteissään historiallista materiaalia kuten haastatteluja tai asiakirjoja ja muuta dokumentaatiota. <i>Yhdestoista hetki</i> kuvaa ja tuottaa näyttämölle myös tunnelmia ja vaikutelmia aineistoon liittyen.</p> <p>Esitys hyödyntää tragedian ja komedian keinoja sekä draamanjälkeisen nykyteatterin estetiikkaa. Tutkielman yhtenä keskeisenä kiinnostuksen kohteena on esityksen tragedialuonne ja se, miten nykyistä demokratiaa on mahdollista lähestyä tragedian ominaisuuksien läpi nähtynä.</p> <p>Esityksen tunnelmassa on läsnä odotus siitä, että ollaan lähestyvän tuhon partaalla. Esityksestä luettuna näitä tragedian mahdollisuuksia sisältyy siihen, miten kansalaiset ja päättäjät näkevät suhteensa demokratian ihanteeseen ja toteuttamiseen, sekä uusliberalistisen talouspolitiikan suhteessa luonnonvaroihin. Suhde näihin on hybrisen kaltainen. Tämä asenne johtaa kohtalokkaaseen erehdykseen hamartiaan, jonka seurauksena hyvinvointivaltion rakenteita puretaan, yhteiskuntarauha on vaarassa ja luonto alistetaan talouskasvun välineeksi. Näistä seuraa vääjäämätön loppu, katharsis, joka ilmaisee meille kokemuksellisenä tietona sen, mihin vallalla olevat yhteiskunnalliset kehityskaaret ovat kulkemassa.</p> <p>Esitys ei kuitenkaan suhtaudu demokratia-aiheeseen pessimistisesti. Analyysin mukaan esitys ehdottaa solidaarisuutta, ylikansallista vastuunkatoa ja taidetta keinoiksi elvyttää demokratiaa ja uudistaa sitä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Teatteritiede, esitysanalyysi, dokumenttiteatteri, tragedia, demokratia, valta, konflikti		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Yhdestoista hetki -esityksen osat.....	2
1.2 Teoreettinen viitekehys.....	6
1.3 Tutkimusmenetelmä.....	7
2 Dokumenttiteatteri poliittisena teatterina	10
2.1 Dokumenttiteatterin juurista.....	10
2.2 Dokumentin auktoriteetti.....	14
3 Meillä on oikeus myös huonoihin päätöksiin – demokratia ihanteena ja käytäntönä.....	19
3.1 Poliitiikka ja ideologiat.....	19
3.2 Demokratia tasa-arvon ihanteena.....	24
3.3 Demokratian paikat.....	28
3.3.1 Heterotopia.....	29
3.3.2 Julkisuus ja instituutiot.....	29
4 Yhteisön tunteet.....	32
4.1 Tunteiden merkitys arvostelmien luomisessa.....	32
4.2 Yhteisöjen luominen tunteiden kautta.....	34
4.3 Konfliktit.....	36
4.4 Edustaja yksilön ja yhteisön välissä.....	38
5 Aikamme demokratian tragedioita esityksestä luettuna	41
5.1 Hybris.....	41
5.1.1 Turistina demokratian raunioilla.....	42
5.1.2 Päätöksenteon nopea vauhti.....	44
5.2 Hamartia.....	45
5.2.1 Hyvinvointiyhteiskunnan purkaminen.....	45
5.2.2 Yhteiskuntarauhan horjuminen.....	47
5.2.3 Resurssien kasautuminen yhä harvemmalle.....	48
5.3 Katharsis.....	50
5.4 Kuka voi meidät pelastaa?.....	53
5.4.1 Solidaarisuus.....	53
5.4.2 Ylikansallinen järjestäytyminen.....	55
5.4.3 Taide.....	56
6 Yhteenveto.....	58
Lähteet.....	60
LIITE 1: Näytelmän tiedot	64
LIITE 2: Kohtausluettelo.....	65

1 Johdanto

Tutkin pro gradu -tutkielmassani sitä, miten käsityksiä demokratiasta on mahdollista tutkia dokumenttiteatterissa. Hyödynnän esimerkkinäni *Yhdestoista hetki* -esitystä tutkiessani sitä, minkälaista tietoa esitys tuottaa meille demokratiasta.

Yhdestoista hetki -esitys on toinen osa ohjaaja Esa Leskisen ja dramaturgi Sami Keski-Vähälän demokratiaa käsittelevää trilogiaa, ja se sai ensi iltansa Kansallisteatterissa maaliskuussa 2019.¹ Tutkielmani aihe on siis suorassa suhteessa tekijöiden ilmoittamaan esityksen aiheeseen. *Yhdestoista hetki* -esityksen keskiössä on 1990-luvun ja vuoden 2008 talouden laman jälkeen alkanut ja edelleen ajankohtainen demokratian kriisi, jonka aikana kansalaisten äänestysaktiivisuus on laskenut ja populistiset liikkeet ovat nousseet. Yhteiskunnallinen osallistuminen ei ole loppunut, mutta usko perinteisiin demokratian instituutioihin on koetuksella. Ongelmien monimutkaistuessa ja vallan käytön paikkojen hämärtyessä ja lipuessa (ainakin kansalaisten näkökulmasta) yhä kauemmas vallankäytön kohteista, ihmiset kaipaavat selkeitä ja yksinkertaisia vastauksia, ja vain populistit tarjoilevat niitä tällä hetkellä. *Yhdestoista hetki* lähestyy demokratia-aihetta käyttäen kerronnassa mm. tragediaa ja komediaa, mutta keskityn tässä työssä erityisesti dokumenttiteatteriin ja tragedian piirteisiin. Esitysanalyysin avulla tutkin sitä, minkälaista tietoa esitys tuottaa meille demokratiasta.

Demokratialla ja teatterilla on paljon yhteistä. Poliitikasta puhuttaessa käytetään usein sanontaa, että ”niin on, jos siltä näyttää”. Tällä tarkoitetaan sitä, että kansalaiselle oleellista on se, miltä asiat näyttävät, sillä politiikka ilmenee äänestäjien suuntaa erityisesti tekoina ja eleinä. Shirin Rain ja Janelle Reineltin (2015) mukaan esityksiä ja demokratiaa yhdistääkin niiden yhteinen vaatimus edustavuudesta.² Tässä suhteessa dokumenttiteatteria

¹ Esityksen tiedot ks. Liite 1.

² Rai ja Rainelt 2015, 13.

hyödyntävä, demokratiaa käsittelevä esitys toimii mielestäni ikään kuin ikkunana demokratiaan tässä ajassa.

Kysymys esittämisen, tunteiden ja tiedon suhteesta on ajankohtainen sekä taiteessa että politiikassa. Demokraattisen järjestelmän tavoite edustajineen on edustaa kansalaisiaan yhteiskunnallisia resursseja jaettaessa ja päätöksiä tehtäessä. Teatterissa näyttelijät edustavat näytelmän hahmoja ja lopulta näiden kautta meitä, ihmisiä. Teatterissa samaistumista tapahtuu lähes aina, vaikka esitys olisi muotonsa puolesta kuinka etäännytetty. Voidaan myös väittää, että demokraattinen yhteiskunta tarvitsee esityksellisyyttä ja esityksiä tehdäkseen demokratian toimintalogiikkaa, toimijoita ja aiheita näkyväksi ja ymmärrettävämmäksi.³ Tutkielmassani lähestyn sitä, miten dokumenttiteatteri toimii demokratian kuvaajana sekä diskursiivisesti tuottaa demokratiaa.

1.1 *Yhdestoista hetki* -esityksen osat

Yhdestoista hetki on dokumenttiteatterin keinoja hyödyntävä esitys kahdessa näytöksessä, ja Esa Leskisen ja Sami Keski-Vähälän demokratiaa käsittelevän trilogian toinen osa. Esityksen nimi on raamatullinen ja viittaa kiireeseen ja toimimisen välttämättömyyteen, viimeiseen hetkeen ennen kuin on liian myöhäistä. Esitys hyödyntää tragedian ja komedian keinoja sekä draamanjälkeisen nykyteatterin estetiikkaa. Tutkielmani yhtenä kiinnostuksen kohteena on erityisesti esityksen tragedialuonne. Esityksen tunnelmassa on läsnä odotus siitä, että ollaan lähestyvän tuhon partaalla.

Esitys on jaettu viiteen osaan, jotka on nimetty otsikoin

Osa I: Suuri murros,

Osa II: Demokratia 2.0

Osa III: ”Mutta pimeys kätki maanosan rauniot”

Osa IV: Niebelungin kulta

³ Parkinson 2015, 20 (teoksessa Rai & Rainelt 2015).

Osa V: Hades

Osien III ja IV välissä on väliaika, jonka kesto on noin 20 minuuttia, ja jonka aikana yleisö poistuu salista. Osat koostuvat useista kohtauksista. Esityksen draamallisena kehyksenä on ajanjakso vuoden 2015 eduskuntavaaleista vuoden 2019 eduskuntavaaleja edeltävään aikaan. Tapahtumat sijoittuvat siis politiikan kentälle. Esityksessä ei ole draamallista juonta tai keskeistä hahmoa, jonka kautta tarinaa seurataan, ja esityksen rakenne on episodimainen. Valittu esitysmuoto saa aikaan etäännytyksen, joka seurauksena esityksessä ei rakenneta hahmoja, joihin katsoja voi samaistua. Tämä on ollut tekijöiden tyylillinen valinta myös trilogian ensimmäisessä osassa.⁴ Etäännyttäminen on dokumenttiteatterissa teatterissa paljon käytetty keino, jonka ansiosta katsoja ei pääse uppoutumaan tarinaan, vaan tavoitteena on säilyttää kriittinen etäisyys. Esityksen näyttämötoteutuksessa rakennetaan tilanteita ja kuvia, joiden tarkoituksena on useassa kohtauksessa luoda vaikutelmia ja tunnelmia realististen tapahtumapaikkojen sijaan.

Esityksen ensimmäinen osa on nimeltään *Suuri murros*.⁵ Ensimmäisen osan kohtauksissa kuullaan puheenvuoroja talouspolitiikasta ja käydään läpi sitä, minkälaisia leikkauspaineita puolueilla oli valmistauduttaessa vuoden 2015 eduskuntavaaleihin. Osassa valtiovarainministeriön virkamiesraportti ennustaa massiivisia leikkaustarpeita hyvinvointivaltion tehtäviin. Osan keskeisenä kysymyksenä osassa on, miten valtio onnistuu tehtävässään suojella kansalaisia markkinatalouden pimeältä puolelta. Pohdin analyysissäni mm. sitä, onko yhteiskunta omaksunut markkinatalouden hyötyajattelun, jossa ihmiset typistetään kuvitteellisten tavaroiden tuottajaksi.⁶ Osan ilmaisema suuri murros on lopulta se, että nykymurros ideologia hämärtyy, mikä hankaloittaa politiikan kentän toimintaa.

⁴ Puranen 2013, 23.

⁵ *Suuri murros* on myös Karl Polanyin vuonna 1944 ilmestyneen taloushistoriallisen teoksen nimi. Teos käsittelee nykymuotoisen markkinatalouden syntyä sekä sitä, miten vahva valtio pyrkii säätelemään markkinatalouden sosiaalisia vaikutuksia.

⁶ Polanyille näitä kuvitteellisia tavaroita ovat työ, maa ja pääoma. Polanyi 2016, 13-14.

Osan II nimi *Demokratia 2.0.* viittaa demokratiakäsitteen uudelleen muotoiluun. Jaksossa käsitellään sitä, miten valtion ja hallituksen toimintatavat ovat muuttuneet viime vuosien aikana. Tapahtumat sijoittuvat pääosin vuoteen 2015 Sipilän hallituksen aloittaessa, mutta jakso kommentoi yleisellä tasolla nykymuotoista uusliberalistisesti vaikuttanutta poliittista päätöksentekoa. Esityksen keskeinen väite talouden suhteesta päätöksentekoon käy tiivistetysti ilmi Jacob Södermanin hahmon repliikissä:

Planssi: JACOB SÖDERMAN, ENTINEN MINISTERI,
EDUSKUNNAN JA EUROOPAN OIKEUSASIAMIES
SÖDERMAN:

Talouden intressit ovat menneet perusoikeuksien edelle. Ennen vanhaan piti ottaa huomioon sekä talous että ihmiset. Nyt on käännetty siihen, että vain talous on tärkeää. Jos puolustaa perus- ja ihmisoikeuksia, toimii ikään kuin talouden intressejä vastaan.⁷

Kohtauksesta selviää, että ennen valtionalouden tarkoitus oli palvella pientä ihmistä, nykyään on toisin. Esitys kohtauksessa ilmaisee, että suuryritysten intressit ovat läpäisseet päätöksentekoportaan, ja poliitikkojen siirtyminen politiikan kentältä suuryritysten palvelukseen on kiihdyttänyt sitä, miten paljon vaikutusvaltaa näillä suomalaisessa politiikassa on. Esimerkkinä esityksessä käytetään Sipilän hallituksen esitystä sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksesta, jossa ehdotettiin julkisten sote-palveluiden yhtiöittämistä. Tämä esitys kaatui perustuslain vastaisena. Osassa käydään läpi paradigman muutosta, jossa on alettu keskustella siitä, pitäisikö perustuslaillisia oikeuksia kaventaa. Esimerkiksi TSS-oikeudet, eli taloudelliset, sosiaaliset, sivistykselliset perusoikeudet on kirjattu lakiin ja niiden tarkoituksena on taata kaikille viimekätinen turva sekä pitää huolta siitä, että yhteiskunnassa kaikilla on mahdollisuudet esimerkiksi ilmaiseen koulutukseen ja terveydenhuoltoon. Nämä oikeudet on kirjattu Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan ja ne ovat myös YK:n mukaan kaikille kuuluvia oikeuksia.

⁷ Yh 46.

esityksen osa III on nimeltään *Mutta pimeys kätki maanosan rauniot*. Nimi on viittaus otteeseen, jonka Vesa Vierikon esittämä Björn Wahlroos lukee Ayn Randin kirjasta *Kun maailma järkkyy*. Osassa pahaenteinen valtiovarainministeriön virkamiesraportti vuonna 2019 ennustaa, että taloutta on sopeutettava edelleen, eli valtiontalouden heikentyessä on tehtävä jälleen uusia leikkauksia valtion perustehtäviin.

Osan IV nimi *Niebelungin kulta* tuo tekstuaalisena elementtinä esitykseen mukaan skandinaavisen jumaltaruston. Osan alussa esitellään kullan syntyyn liittyvän mytologia, jossa auringon jumala Odin piilottaa kullan piiloon ihmisiltä syvälle maan alle, josta se hallitsee ihmisiä. Osan teemana on nyky-yhteiskuntien suhde pääomaan ja työhön.

Viimeisessä osassa, eli Osa V: *Hades* käsitellään ihmisen hybrisenomaista suhdetta ympäristöönsä.

Olen nähnyt esityksen Kansallisteatterissa maaliskuussa 2019.

Esityskokemuksen lisäksi nojaan tutkimuksessani Kansallisteatterilta saamaani esitystallenteeseen sekä tekstin tarkkuuden vuoksi ajoittain näytelmän painettuun versioon (viitteissä lyhenteellä Yh). Huhtikuussa 2019 Suomessa käytiin eduskuntavaalit ja saman vuoden toukokuussa Euroopan parlamentin vaalit. Yhteiskunnallinen keskustelu on ollut esityksen ensi-illan aikaan vilkasta. Esitys kytkeytyy aiheiltaan ja esittämiensä toimijoiden osalta yhteiskunnalliseen tilanteeseen, jota se kommentoi ja jossa se vaikuttaa. Kansantaloudessa ajat ovat olleet tiukat jo pitkään, ja Sipilän vuonna 2015 valtaan astunut hallitus leikkasi julkista taloutta roimasti erityisesti koulutuksesta ja hoivasta. Toisaalta globaalia huolta on herättänyt ilmastonmuutos, joka on muuttanut valtioiden kykyä vaikuttaa ja ennakoida ilmastonmuutoksen mukanaan tuomiin haasteisiin. Demokratian luonne kansanvaltana ja yhteiskunnallisen tasa-arvon turvaajana on haasteiden edessä. Nämä aikamme suuret kysymykset motivoivat myös omaa työtäni.

1.2 Teoreettinen viitekehys

Tutkielmani keskeisiä käsiteympäristöjä ovat demokratia, dokumenttiteatteri ja esitysanalyysi. Demokratian osalta tukeudun erityisesti Dahlin näkemyksiin demokratiasta.⁸ Dokumenttiteatteria Suomessa ovat tutkineet erityisesti Janne Junntila, Susanna Kuparinen, Johanna Terhemaa, Tomi Puranen ja Hanna Parry pro gradu - tutkielmissaan. Aiheesta on kirjoitettu artikkeleita ja kirjoja.⁹ Oma tutkielmani demokratian esittämistä teatterissa on sukua näille poliittisen teatterin tutkimuksille, sekä erityisesti demokratian tutkimukselle teatteritieteessä, josta on kirjoitettu enemmän englanniksi (esimerkiksi Rai & Reinelt (2015) sekä Parkinson (2015)). Käytännössä tutkimukseni yhdistelee demokratian ja esittämisen käsitteitä dokumenttiteatterin kontekstissa.

Dokumenttiteatteri, esittäminen ja tragedia kuuluvat teatterintutkimuksen ydinalueisiin. Olen lainannut tragediantutkimusta erityisesti tutkiessani sitä, miten esityksen tunnekokemuksia, niiden tuottamista ja merkityksellistämistä on mahdollista hyödyntää dokumenttiteatterissa. Demokratian ja vallan tutkimusta taiteessa on tehty erityisesti kirjallisuustieteessä ja estetiikassa, ja teatterintutkimuksen lisäksi mm. näiden alojen tutkimuksesta olen löytänyt teoreetikkoja, joihin tukeutua.¹⁰

Demokratiaan liittyen työssäni keskeisiä käsitteitä ovat valta ja konflikti. Näihin liittyviä määrittelyjä ja teorioita olen lainannut yhteiskuntatieteistä.¹¹ Inhimillinen yhteiskunnallinen toiminta ei perustu ainoastaan järkiperusteiseen loogiseen ajatteluun, vaan tunteet ohjaavat pitkälti ihmisten toimintaa.¹² Muun muassa tässä taiteentutkimus ja yhteiskuntateoriat löytävät toisensa.

⁸ Erityisesti Dahl (2000).

⁹ Esimerkiksi Kuparinen 2010 ja Junntila 2012. Uusimpia suomalaisen poliittisen teatterin historiaa käsitteleviä teoksia on Mikko-Olavi Seppälän teos Parempi ihminen parempi maailma (2020).

¹⁰ Esimerkiksi Martha Nussbaum.

¹¹ Erityisesti Dahl (2000) ja Chantal Mouffe(2013).

¹² Esim. Ahmed (2018) tunteiden kulttuuripolitiikasta, sekä Kantola (2014).

1.3 Tutkimusmenetelmä

Hyödynnän tutkielmassani esitysanalyysiä. Analysoin demokratian ilmentymistä *Yhdestoista hetki* -esityksestä valittujen kohtausten kautta ja tutkin sitä, miten dokumenttiteatteriesitys hyödyntää tragedian ominaisuuksia. Lähestymistapani on hermeneuttinen, ja tutkimukseni olen pyrkinyt antautumaan tutkimuskysymysten ja toisaalta tutkimuksen herättämien uusien kysymysten vietäväksi. Tulkinta tapahtuu osien ja kokonaisuuden suhteen tulkinnassa.¹³ Olen työstänyt materiaalia tämän hengittävän liikkeen kautta.

Esitysanalyysini pohjautuu sekä havaintoihini esityksestä että käytössäni olevaan tallenteeseen.¹⁴ Esitystapahtuma on ainutlaatuinen tilanne, jossa esitys koetaan näyttämölle tuotettuna tapahtumana. Esitystapahtumassa katsoja kokee aikaan ja tilaan sidotun esityksen, joka koostuu ohjaajan, dramaturgin, näyttelijöiden, valo- ja äänisuunnittelijoiden, puvustajan ja lavastajan työstä. *Yhdestoista hetki* -esityksessä on ollut mukana myös journalisti.

Analysoinnin tueksi olen tehnyt kohtausluettelon (LIITE 2), johon olen kirjannut ylös kohtauksissa esiintyvät hahmot, näyttämökuvaan ja tunnelmaan liittyviä seikkoja kuten puvustus, lavastus, valotilanne, äänimaisema, sekä usein keskeisen tilanteen. Esityksessä käytetään tekstiplanššeja (myöh. planssi), joille heijastetaan tekstimuotoista tietoa ja kuvaajia. Näistä olen ottanut kohtausluetteloon keskeisen sisällön. Luetteloni on vaikuttanut Patrice Pavisin teatteriesityksen analyysiin luodusta lomakkeesta, vaikkakin olen hyödyntänyt sitä vain soveltuvin osin. Tavoitteeni on kuitenkin ollut samansuuntainen kuin mitä Pavis kuvaa alkuperäisen lomakkeen tarkoitusta: ”päämääränä on tuoda esiin esityksen kannalta tuottoisa, vaihteleva ja hedelmällinen lopputulos ja synnyttää vuoropuhelua tapahtuvan näyttämöllepanon ja katsojan näkemän

¹³ Sauter 2005, 18.

¹⁴ Olen omaksunut havainnoinnin käsitteen William Sauterilta, joka kuvaa sitä *kommunikatiiviseksi vuorovaikutukseksi* (Sauter 2005, 19).

produktion välillä.”¹⁵ Lähestymistapani ei kuitenkaan ole varsinaisesti semioottinen, vaan tekemässäni merkityksellistämässä on pikemminkin diskurssianalyysin piirteitä.¹⁶ Tutkin sitä, miten demokratiaa kuvataan ja tuotetaan esityksessä.

Teen esitysanalyysiäni tietoisena siitä, että esitys ei ole arvoiltaan neutraali tai steriili kappale esitystaiteen historiaa, eikä siitä tehtävä analyysi myöskään ole. Tiedostan, että dokumenttiteatterilla on suhde aikaan, jossa sitä tehdään. Reineltin mukaan dokumenttiteatteri voi kyetä affekteja luomalla sitouttamaan katsojan niihin kamppailuihin, joita esitys käsittelee.¹⁷ *Yhdestoista hetki* -esityksen aiheena on demokratian kriisi, ja tulkintani mukaan esitys pyrkii sitouttamaan katsojan erityisesti demokratian merkitysten luomiseen. Valitussa dokumenttiteatterin kontekstissa tämä tarkoittaa näkyväksi tekemistä ja lihallisen muodon antamista virkamieslausunnoille ja tilastoille demokratian ja siihen sisältyvien konfliktien käsittelyssä. Katsoja on dokumenttiteatteriesityksen äärellä havainnoija ja kansalainen.

Esitys siirtyy osaksi historiaa heti katsomovalojen syttyttyä, ja siksi on mielekästä tarkastella teatteritapahtumaa myös teatterihistorian näkökulmasta. Esitysanalyysi ja teatterihistoria molemmat lähtevät liikkeelle subjektiivisesta otteesta aiheen käsittelyyn.¹⁸ Postlewaitin mukaan esitystä ympäröivät tapahtumat ja olosuhteet vaikuttavat esityksen kontekstiin.¹⁹ Tästä näkökulmasta tuntuu luontevalta ajatella, että konteksti myös suodattuu esitykseen. Näistä lähtökohdista tutkin sitä, miten demokratia esityksen ja dokumenttiteatterin kautta näyttäytyy ja mitä siitä voidaan dokumenttiteatterin kautta sanoa.

Yhteiskunnallisen ja sosiaalisen kontekstina sekä työlleni että esitykselle, jota tutkin, toimii suomalainen teatterikenttä ja suomalainen poliittinen järjestelmä 2010-luvun lopussa, jossa katsojat, esiintyjät ja koko taiteellinen

¹⁵ Pavis 2005, 38.

¹⁶ Esimerkiksi Mouffe käsittää diskurssien merkityksellistämisen niin, että eri tilanteissa annamme eleille erilaisia merkityksiä (Mouffe 2013, 61).

¹⁷ Reinelt 2009, 14.

¹⁸ Fischer-Lichte 2005, 113.

¹⁹ Postlewait 1997, 17.

työryhmä sekä Kansallisteatteri instituutiona toimivat. Vallitseva poliittinen järjestelmä määrittää toiminnan edellytyksiä ja legitimoii sitä. Seuraavassa luvussa (luku 2) käyn läpi poliittista teatteria ja dokumenttien todistusvoimaa. Luvussa kolme käsittelen demokratian ja politiikan kenttää.

Luvussa neljä käsittelen tunteita ja niiden suhdetta yhteiskuntaan ja siihen, miten hahmotamme maailmaa. Lopulta luvussa viisi käsittelen lähemmin niitä erityisiä ongelmia, joita demokratiasta esitetään *Yhdestoista hetki* -esityksessä. Yhteenvetoluvussa käyn läpi tekemääni analyysiä ja tutkimukseni tuloksia, sekä pohdin niiden soveltamista mahdollisessa myöhemmässä tutkimuksessa.

2 Dokumenttiteatteri poliittisena teatterina

Dokumenttiteatteri on osa poliittisen teatterin perinnettä. Suomessa dokumenttiteatteria on tehty sekä pienissä taiteellisissa teattereissa, että Kansallisteatterin suurella näyttämöllä. Tässä luvussa käyn läpi dokumenttiteatterin taustaa poliittisena teatterina sekä sitä, minkälaista teatterin dokumentaarisuus on.

2.1 Dokumenttiteatterin juurista

Suomessa dokumenttiteatteri käsitetään omaksi taiteenlajikseen, kun taas esimerkiksi brittiläisessä kulttuurissa puhutaan dokumenttiteatterin sijaan poliittisesta teatterista.²⁰ Tulkintani on, että tästä erottelusta dokumentaariseen ja poliittiseen voidaan lukea jotakin esitysten suhteesta yhteiskuntaan, jossa ne vaikuttavat. Suomalaisessa kulttuurissa on vasta viime vuosikymmenten aikana siirrytty yhtenäiskulttuurista kohti moniäänisempää yhteiskuntaa, mutta kulttuurinen ympäristö, jossa esityksiä tehdään, on edelleen kohtalaisen homogeeninen.

Dokumenttiteatterista puhuminen poliittisen teatterin sijaan kuvastaa suomalaista toimintaympäristöä, jossa poliittisuus on latautunut termi ja aikaa, jossa poliittisuus on samanaikaisesti sekä häivytettyä että räikeästi läsnä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Dokumenttiteatteriesityksillä on poliittisena teatterina aina dramaturginen tulokulma aiheeseensa, jolla se kehystää aiheensa esitykseksi. Dramaturgisten valintojen ja rajausten tekeminen itsessään voidaan nähdä poliittisena tekona. Elin Diamondin mukaan esityksestä on mahdotonta kuvata irrallaan sitä kehystävistä poliittisista kiistoista.²¹

Teatterin poliittisuudesta alettiin puhua erityisesti 1900-luvun alussa, jolloin kansanteatterit alkoivat ohjelmistoissaan yhä enemmän ottaa kantaa yhteiskunnallisiin olosuhteisiin. Poliittisen teatterin ensimmäisinä

²⁰ Junttila 2010, 17.

²¹ Diamond 2005, 172.

teoreetikkoina pidetään Erwin Piscatoria (1893-1966) ja Bertolt Brehtiä (1898-1956), joita pidetään ensimmäisinä poliittisen teatterin teoreetikkoina Euroopassa ja eepisen teatterin kehittäjinä. Eepinen teatteri on poliittisen teatterin muoto, jonka vaikuttavuus perustuu samaistumisen ja tarinaan uppoutumisen sijaan siihen, että katsoja etäännytetään tapahtumista, ja saadaan katsomaan tilanteita ulkopuolisena arvioijana.

Muutos draamallisesta teatterista eepiseen teatteriin tarkoitti muutosta siinä, miten teatterin luonteeseen ja tekijöihin suhtauduttiin. Piscatorille uuden draaman sankari ei ole enää yksityinen henkilö, vaan yksittäisen hahmon sijaan tärkeää on pikemminkin massojen kohtalo ja se, miten heille ajassa käy.²² Tämän ajan 2020-luvun poliittisessa teatterissa on samanlaista eetosta, jossa pyritään sanomaan jotakin yleistä ajassa olevista ilmiöistä. Monissa näytelmissä aikoja ja poliittista päätöksentekoa lähestytään nimenomaan massojen näkökulmasta. Lähestymistapaa käytettiin jo Susanna Kuparisen Eduskunta-näytelmissä, jotka olivat dokumenttiteatteria ja avoimen poliittista teatteria, samoin kuin nyt käsillä olevassa Kansallisteatterin *Yhdestoista hetki* -näytelmässä. Näissä esityksissä yksilö, jos sellainen esityksessä on, edustaa usein kansanryhmää, ei ketään yksittäistä henkilöä. *Yhdestoista hetki* -esityksessä ei ole näkökulmahahmoa, vaan katsojia puhuttelevat hahmot ovat lähinnä suhteessa katsojiin, eivät toisiinsa.

Brechtille ooppera näyttäytyi eskapistisena pakona todellisuudesta siinä, missä eepinen teatteri puolestaan pyrki herättämään katsojissa toiminnan tarpeen etäännyttämällä ja pakottamalla ottamaan kantaa. Brechtin mukaan yleisesti ajatellaan, että hauskuus ja oppiminen ovat toistensa vastakohtia.²³ Brechtin mukaan ei kuitenkaan ole mitään syytä olettaa, ettei asioiden älyllinen käsittely voisi tuottaa nautintoa siinä missä puhdas viihdekin, vaikkakin se on luonteeltaan erilaista. Dokumenttiteatteri on toki

²² Piscator 1929, 187.

²³ Brecht 1954, 52.

edelleen älyllistä ja ajatteluun haastavaa, mutta nykyisissä muodoissaan sillä on myös esteettisiä tavoitteita ja arvoja.

Dokumenttiteatteri on yleisnimitys teatterimuodolle, jonka dramaturgisina aineksina on käytetty dokumentaarista aineistoa ja usein myös journalistista työtettä. Dokumentaarinen materiaali järjestetään esityksen muotoon valituin dramaturgisin keinoin. *Yhdestoista hetki* -esityksen muoto on ei-juonellinen, mutta tapahtumat ovat osittain kronologisessa järjestyksessä. Esityksen alussa viitataan vuoden 2008 taantumasta alkaneeseen hitaan talouskasvun aikaan, varsinaisten tapahtumien käynnistyessä vuoden 2015 eduskuntavaaleja edeltävistä tapahtumista.

Dokumenttaarisuus ja poliittisuus teatterin jatkuvaan pyrkimykseen keksiä itsensä ja oma merkityksensä uudelleen jokaisessa ajassa.²⁴ Tämä pyrkimys uusiutumiseen on myös toimivan demokratian ominaisuus.

Dokumenttaarisuus esityksen piirteenä luo vaikutelman siitä, että esitys sanoo asioita todellisuudesta ja sen suhde materiaaliinsa ja aiheeseensa on suora. Tämän voi nähdä ikään kuin vastakohtana draamallisen teatterin kuvitteellisuudelle ja mahdollisuudelle ottaa vapauksia aiheensa suhteen. Dokumenttaariselta esitykseltä odotetaan erilaisia asioita kuin draamalliselta esitykseltä. Dokumenttiteatteri on rikas kenttä, jossa aiheiden ja tekotapojen kirjo on runsas. En aseta dokumentaarista ja draamallista teatteria toistensa vastapoleiksi niin, että draamallinen teatteri on ”fiktiivistä” ja dokumenttiteatteri on ”faktuaalista”. Molemmissa voidaan käyttää lähtökohtana ja tavoitteena totuudellisia aineksia, ja sanoa jotakin totta maailmasta. Draamallisessa esityksessä materiaali voi koostua esitystä varten kirjoitetusta näytelmätekstistä, kun taas dokumenttiteatterissa esitykseen on valittu ja mahdollisesti editoitu dokumentaarista aineistoa. Molemmissa tapauksissa esityksillä on symbolinen taso, joka on läsnä havainnoinnissa.²⁵ Tämä symbolinen taso kommunikoi esityksen kontekstin kanssa ja on se, jossa katsoja merkityksellistää kokemaansa esitysmateriaalia.

²⁴ Parry 2014, 18.

²⁵ Sauter 2005, 20.

Suomessa tehdyissä dokumenttiteatteriesityksissä käytetään usein virkamieslausuntojen, haastatteluja ja journalistista materiaalia, mutta myös esteettisten keinojen käyttö on lisääntynyt.²⁶ Dokumenttiteatteri voi olla dokumentaarista vain viitteellisesti, sillä kyseessä on aina valikoitu otos jostakin historiallisesta todellisuudesta.²⁷

Yhdestoista hetki hyödyntää poliitikkojen ja virkamiesten hahmoja kuvatessaan sitä, miten ja minkälaista politiikkaa Suomessa on tehty viimeisten kahden vuosikymmenen aikana, ja miten uusliberalistinen politiikka on vähitellen läpäissyt yhteiskunnallisen päätöksentekokoneiston hyvinvointivaltion peruskiveen asti. 2020-luvun alussa yhteiskunta on murroksessa työn määrän ja luonteen muuttuessa ja muuttovirtojen suunnatessa Eurooppaan. Janne Junntilan mukaan dokumenttiteatterin nousukausia onkin yhdistänyt yhteiskunnallisesti liikkeessä olevat ajat.²⁸ Johanna Terhemaan mukaan esitys toteuttaa dokumenttiteatterin olemusta tuomalla näyttämölle dokumentaarista materiaalia, josta se taiteen keinoin raportoi.²⁹

Yhdestoista hetki -esityksessä tunnistettavia dokumentteja ovat puheiden lisäksi visuaaliset vihjeet kuten virkamiesraportit, joiden otteita plansseilla esitetään; kohtaukset, joissa toisinnetaan vaalikeskusteluja tai ikonisia tiedotustilaisuuksia. Kohtaukset on toteutettu teatterin keinoin niin, että dokumentoituna on tekstiaineiston lisäksi myös vaikutelmia vallitsevista asenteista ja ilmapiiristä. Hallituksen saadessa hallitusohjelman leikkauslistoineen valmiiksi, ”kolmen ässän”³⁰ hallitus kokoontuu tiedotustilaisuuteen stetsonit päässä ja puhuu vaikeista päätöksistä:

SIPILÄ: Me tarvitsemme kohtuuden ja samassa veneessä kulkemisen viestejä. Jokainen suomalainen voi osallistua talkoisiin, mutta vahvojen ja hyväosaisten on kannettava

²⁶ Terhemia 2017, 4

²⁷ Puranen 2014, 20.

²⁸ Junntila 2012, 26.

²⁹ Terhemia 2017, 11.

³⁰ Kutsumanimi tulee puoluejohtajien Juha Sipilän, Timo Soini, Alexander Stubbin sukunimistä.

muita suurempi vastuu. Ilmoittautumisia näihin talkoisiin otetaan vastaan.³¹

Kohtauksessa soi John Denverin kappale *Take me home, country road* samalla kun näyttämön yläosaan heijastetaan hallituksen sopimia leikkauslistoja. Listasta näkyy, että leikkaukset tulevat kohdistumaan muun muassa päivähoito-oikeuteen, koulutukseen, vanhuspalveluihin, erikoissairaanhoidon, työttömyysturvaan ja kehitysyhteistyön määrärahoihin. Kohtaus välittää tunnelmaa, jossa cowboy tulevat kaupunkiin lukemaan lakia, ja tekemään sen, mitä on tehtävä. Se, mitä ei sanota, mutta mikä sisältyy mielikuvaa cowboysta on, että he tulevat ja lähtevät. Näin kovien päätösten jälkeen kukaan ei odota, että he jäisivät kantamaan poliittista vastuuta pidemmäksi aikaa. He ovat kovien aikojen sankareita.

2.2 Dokumentin auktoriteetti

Dokumentaarisuus tuo esitykseen merkityksiä, sillä dokumentti vaatii itselleen historiallista auktoriteettia ja painoarvoa. Postlewaitin mukaan dokumentti voi olla muodoltaan mikä tahansa historiaa ja todistusarvoa kantava objekti tai tapahtuma.³² *Yhdestoista hetki* -esityksessä dokumentteja ovat esimerkiksi virkamiesten haastattelut, keskustelutilaisuuden ja virallisten kokousten kuvaaminen teatterin keinoin, sekä tutkijoiden puheet. Historiallisesti dokumentaarisuus on voitu liittää opettamiseen ja varoittamiseen tai toisaalta todistusvoimaisuuteen, mutta oleellista on se, miten dokumenttia käsitellään.³³ Dokumentti on aina dokumentaatio jostakin, ja nostettuna alkuperäisestä kontekstistaan ja siirrettynä uuteen aikaan ja tilanteeseen, dokumentin käsittelijä on jo tehnyt valintaa ja dramatisointia: mitä aineistoa käytetään ja missä yhteydessä, mitä hylätään ja jätetään kertomatta, sekä miten dokumentti

³¹ Yh 33.

³² Postlewaitin mukaan historiallinen tapahtuma voi olla suuri tai pieni merkityksellinen tapahtuma menneisyydessä. Merkityksellistä on tapahtuman ”koko, sen luonne ja sen havaitseminen”. Postlewait 2010, 11. Kommentti muistuttaa Aristoteleen kuvausta hyvästä tragedian aiheesta, jolla on samankaltaisia ominaisuuksia.

³³ Reinelt 2009, 7.

kehystetään ja kontekstoidaan. Janelle Reinelt esittää kolme väitettä dokumenteista:

- 1) Dokumentin oletettava arvo pohjautuu sen suhteeseen todelliseen epistemologiaan, mutta dokumentaarisuuden kokemus nojaa siihen, miten kokemukseen sitoudutaan.
- 2) Dokumentaarisuus ei ole kohteessa, vaan käsiteltävän aiheen eli kohteen, sen välittäjien (tässä tapauksessa työryhmän) ja katsojien välillä.
- 3) Dokumentin kokeminen on yhteydessä todellisuuteen, mutta läpinäkyvyyden sijaan se muodostuu todellisuudesta, johon se pyrkii.³⁴

Myös oma tulkintani sekä dokumenttien että teatterin todistusvoimasta palautuu kokemuksellisuuteen ja erityisesti näiden tunteita puhuttelevaan luonteeseen. Dokumenttiteatterissa on myös kysyttävä mikä kaikki esityksen aiheena oleva on dokumentoitu, ja mikä siis taipuu esityksen muotoon. Esitys voi kuitenkin myös kuvata sitä, mitä se ei voi dokumentin keinoin lähestyä: vaikutelmia ja mielikuvia. *Yhdestoista hetki* -esitys ei esimerkiksi kuvaa vuoden 2015 hallitusneuvottelujen ja strategiapalaverien sisältöä poliitikkojen näkökulmasta oletettavasti siksi, että tilanteesta ei ole saatavissa muita kuin julkisiin tilanteisiin liittyviä aineistoja. Tilanteet esitetään sen sijaan perustuslain näkökulmasta, jota edustaa oikeuskanslerin hahmo.

Populististen liikkeiden noustessa 2000-luvulla ihmisten usko poliittiseen järjestelmään on heikentynyt samanaikaisesti kun poliittisuus on muuttanut muotoaan ja poliittinen toiminta on siirtynyt yhä uusiin toimintaympäristöihin. Teatteri ja esityskenttä ei ole vapaata tästä toimintakenttien ja arvojen liikehdinnästä, ja tämä näkyy myös siinä, miten esityksiä tehdään. Tragedian ominaisuuksien hyödyntäminen dokumenttiteatterissa kohottaa esitystä erilleen neutraaliuteen pyrkivästä puolueettomuudesta yhteiskunnallisen argumentoinnin suuntaan.

³⁴ Reinelt 2009, 7.

Dokumenttiteatteria on tehty Suomessa pitkään, mutta erityisesti sen asema on vahvistunut viime vuosikymmeninä.³⁵ Janne Junttila esittää, että dokumenttiteatterin nousuun 2000-luvulla voi liittyä sen kerronnan tuttuus.³⁶ Oma tulkintani on, että monimutkaistuvassa ja tiedon kyllästävässä maailmassa dokumenttiteatteri on paikka, jossa monimutkaista tietoa voidaan lähestyä ihmiselle hahmotettavassa muodossa. Dokumentaarinen, esitystä varten kuratoitu ja dramaturgisesti valittu materiaali tulee koettavaan ja hahmotettavaan muotoon. Ajattelen, että dokumenttiteatterin käyttämät etäännyttämisen tekniikat, kuten yleisön suora puhuttelu, saa minut katsojana tiedostamaan itsensä yleisön jäseneksi. Tunnen itseni osaksi yleisöä kuten tunnen mahdollisuuteni kansalaisena. Kyse on potentiasta, joka toimijuuden mahdollisuuteen sisältyy. Sara Ahmedin mukaan tuntemiseen liittyy aina arviointia ja ajattelua, joka koetaan myös kehollisena.³⁷ Ajattelen, että tämä tuntemus paikantuu sekä teatterissa että demokratiassa erityisesti kokemukseen osallisuudesta ja toimijuudesta, mahdollisuuteen muodostaa joukko. Katsojan toimijuus teatterissa tai yhteiskunnallisessa toiminnassa ei välttämättä aktualisoidu heti, eikä välttämättä lainkaan. Mutta läsnäolo luo tämän mahdollisuuden.

Dokumenttaarisuus on aina dokumenttaarisuutta jostakin. *Yhdestoista hetki* käsittelee demokratiaa ja tapahtumat sijoittuvat politiikan kentälle ja sen materiaalina on käytetty poliitikkojen puheita ja virkamiesten haastatteluaineistoja. Kansalaisilla ei ole usein omalla yritteliäisyydellään mahdollista kasata kokoon yhtä laajoja aineistoja, kuin ne, jotka esityksen työryhmä on koonnut yhteen esitystä varten. Katsoja kokee tekstin dramaturgisesti tuotetussa kokonaisuudessa teatterikontekstissa ja tämä kokemuksellisuus tekee katsojasta dokumenttien todistajan.

Dokumenttiteatteri tekona ja eleenä osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tässä suhteessa on merkityksellistä, miten poliittista päätöksentekoa ja demokratiaa teatterissa esitetään.

³⁵ Terhemaa 2017, 9.

³⁶ Junttila 2012, 25.

³⁷ Ahmed 2018, 15-16.

Dokumenttiteatteriohjaajan Susanna Kuparisen mukaan dokumenttiteatteri voi tehdä näkyväksi arvovalintoja, kuten sitä, jos päätöksenteossa ei ole poliittista ohjausta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että äänestäjille on tärkeä tieto, jos yhteiskunnallisia päätöksiä tehdään esimerkiksi virkamiesten päätösten pohjalta sen sijaan, että arvovalintoja ja niihin liittyviä päätöksiä tekevät vaaleilla valitut poliittiset päättäjät.³⁸ Väitän, että pyrkimys poliittisen järjestelmän kuvaamiseen ja päätöksenteon ideologisuuden korostaminen on yksi Leskisen ja Keski-Vähälän esityksen keskeisiä arvoja ja tavoitteita. *Yhdestoista hetki* -esityksessä demokratiaa esitetään representaatioiden kautta niin, että esimerkiksi perustuslakia esitetään mm. oikeuskansleri Jaakko Jonkan ja oikeushistorian professori Jukka Kekkonen hahmojen kautta.

Teatterillinen esittämisen kautta dokumentteja konstruoidaan esitystilanteiksi. Kokemuksellinen tieto ja merkityksenanto on suhteessa katsojan aikaisempiin kokemuksiin, sekä katsomisen konventioihin ja konteksteihin, joita omaksumme kulttuurisen sosialisoinnin kautta. Vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa meille syntyy erilaisia arvoja, asenteita ja intressejä, jotka vaikuttavat siihen, mitä pidämme tärkeänä ja mitä tavoittelemme.³⁹

Kaikki menneisyydessä tapahtunut on historiantutkimusta, ja kaikki dokumentaatio on jonkin menneen asian tai tapahtuman tallentamista. Näin on erityisesti esitysten kohdalla.⁴⁰ Historian tutkiminen on aina tulkintaa siitä, mitä on tapahtunut. Mikään dokumentti ei selitä itse itseään. Siksi kaikilla dokumenteilla on aina monia mahdollisia selityksiä ja tulkintoja.⁴¹ Esityksen työryhmä on dokumentteja valitessaan ja materiaalia editoidessaan jo tulkinnut sitä, mistä valituissa tapahtumissa on ollut kysymys. Valintaa on edeltänyt näkökulman valinta ja aineiston rajaaminen. Dokumenttiteatterin kannalta tämä on oleellista siksi, että dokumenteilla on sekä todistusarvoa, että mahdollisuus toimia valitun tulkinnan kantajana. Katsoja omasta positiostaan käsin merkityksellistää sitä, minkä

³⁸ Ruuskanen 2011, 202.

³⁹ Berndtson 2008, 114.

⁴⁰ Sauter 2005, 28.

⁴¹ Postlewait 1997, 13

arvon näyttämölistetyt historialliset tapahtumat ja puheet saavat. Postlewait ilmaisee asian näin: ”Historia tapahtuu uudelleen ja uudelleen, kun jatkamme historian uudelleen rakentamista joka kerta ymmärtäessämme sitä. Kirjoitamme ja tulkitsemme historiaa yhä uudelleen.”⁴² Historialliset kerrokset ikään kuin aukeavat kerran toisensa jälkeen tulkinnoissamme ja muodostuvat ainoastaan silloin, kun joku tekee tulkintoja tapahtumista. Tämä subjektiivinen ja merkityksiä luova dokumenttien käsittely tekee jokaisesta dokumentista tulkitsijan konstruoiman uuden historian. Tästä näkökulmasta *Yhdestoista hetki* on dokumenttien pohjalta konstruoitu tulkinta eräästä ajanjaksosta ja sen yhteiskunnallisista kehityskuluista, joita yleisö tulkitsee omien havaintojensa ja kontekstin pohjalta. Lisään Postlewaitin ajatuksiin ulottuvuudeksi tunteiden kautta tietämisen, joka luo muiden kontekstien lisäksi ohella oman tulkintahorisonttinsa. Väitän siis, että havaintojemme kautta voimme tietää, mitä ajattelemme esityksessä näkemistämme asioista, kun koemme ne näyttämölle kehystettyinä.

⁴² Postlewait 1997, 33.

3 Meillä on oikeus myös huonoihin päätöksiin – demokratia ihanteena ja käytäntönä

Demokratia on keino järjestää ja hallita yhteiskuntaa, joka on moniarvoinen ja monimutkainen. *Yhdestoista hetki* -esityksestä nousevat, demokratiaan keskeisesti liittyvät kysymykset sivuavat valtaa, konflikteja ja demokratian ihannetta.

Lähestyn tässä luvussa demokratiaa keinona sovitella poliittisia konflikteja, ihanteena oikeudenmukaisuudesta yhteiskunnasta sekä käytäntönä ja mahdollisuutena tarttua eriarvoisuuteen, josta on globalisaation myötä tullut ylikansallinen ongelma.

3.1 Poliitikka ja ideologiat

Demokratialla on viitattu yleisiin ja yhtäläisiin kansalaisoikeuksiin, mutta käytännöt ovat vaihdelleet alueellisesti paljon. Dahlin mukaan demokratian lähtökohtana voidaan pitää käsitystä siitä, että ihmiset ovat yhdenvertaisia ja näillä pitäisi olla yhtäläiset mahdollisuudet vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.⁴³ Demokratia voidaan nähdä myös perustuslaillisena tai moraaliseettisenä hallintomallina.⁴⁴ Suomessa demokraattinen, tasa-arvoinen yhteiskunta on ollut arvossa vuosikymmeniä ja Suomi on monella kansainväliselläkin mittarilla ihanteellinen hyvinvointiyhteiskunta.⁴⁵ Kansallisiin ylpeyden aiheisiin on kuulunut mm. se, että Suomi on kuulunut ensimmäisiin länsimaisiin valtoihin, joissa naiset saivat täydet poliittiset oikeudet vuonna 1907. Perusoikeudet ovat neuvottelun tulosta ja demokratian sisällöt ja käytännöt ovat edelleen jatkuvan neuvottelun

⁴³ Dahl 2000, 10.

⁴⁴ Rosenberg 2014, 71.

⁴⁵ Tilastokeskus 2018: Suomi maailman kärjessä (viitattu 7.5.2020)

kohteina. Voidaan sanoa, että demokratia on hauras tila, jonka olemassaolo on toisinaan kiinni myös suotuisista olosuhteista ja onnenkantamoisista.⁴⁶

Demokratian käsite liittyy keskeisesti valtion käsitteeseen. Valtio käsitteenä tarkoittaa valtasuhteita, joilla hallitaan tietyllä rajatulla alueella asuvaa ihmisyyhteisöä.⁴⁷ Erkki Berndtsonin mukaan yhteiskunnalla viitataan yleensä vapaiden kansalaisten yhteisönä, valtion ollessa poliittinen organisaatio.⁴⁸ Arkikielessä nämä termit kuitenkin usein sekoittuvat, ja käytän tässä tutkielmassani yhteiskunnan käsitettä viittaamaan sekä poliittiseen toimintaan että valtiovallasta vapaisiin (mutta usein organisoituihin) yhteisöihin. Modernissa yhteiskunnassa on pidetty ihanteellisena ihmisen vapautta käskysuhteista sekä mahdollisuutta toteuttaa itseään tasa-arvoisena kansalaisena.⁴⁹

Demokratia on neuvottelua siitä, miten erilaisia tavoitteita yhteiskunnassa toteutetaan. Poliitiikalla tarkoitetaan niitä keinoja, joita kansalaisilla on yhteiskunnallisten poliittisten päämääriensä ajamiseksi yhteiskunnassa. Poliitiikkaa on voitu kuvata yhteisten asioiden hoitamiseksi, mutta mielestäni se hävittää politiikkaan liittyvän kilvoittelun vallankäytöstä. Poliitiikka voidaan myös nähdä yhteiskuntaluokkien välisenä kamppailuna tai keskenään ristiriidassa olevien yhteiskunnallisten tavoitteiden yhteen sovitteluna.⁵⁰ Ihmisillä ja ryhmillä on aina keskenään ristiriidassa olevia intressejä, nykymuotoinen demokratia on keino sovittaa näitä yhteiskunnassa aina vallitsevia ristiriitoja. Tämä konfliktien sovittelu mahdollistaa yhteiskunnallista vakautta.⁵¹ Vaikka tavoitteena on, että kaikilla on samanlaiset edellytykset edistää itselleen tärkeitä asioita yhteiskunnassa, vallan epätasainen jakautuminen takaa sen, ettei näin käytännössä ole.

⁴⁶ Dahl 2000, 25.

⁴⁷ Berndtson 2008, 47.

⁴⁸ Berndtson 2008, 49.

⁴⁹ Kantola 2014, 13.

⁵⁰ Berndtson 2008, 33-34.

⁵¹ Mouffe 2013, 6.

Klassinen vallan määritelmä on, että A:lla on valtaa saada B:n tekemään jotain, mitä B ei olisi ilman A:n myötävaikutusta tehnyt.⁵² Valtaa voidaan nähdä myös valtasuhteiden ja rakenteissa olevan vallan kautta.

Vallankäytöllä on erilaisia resursseja ja muotoja joita se hyödyntää, kuten taloudellinen valta, ideologinen valta sekä voimankäyttöön perustuva valta.⁵³ Valta resurssina on myös pääomaa, mikä kuvaa erityisesti sen mahdollisuutta kasautua toisaalle tai olla vähissä jossakin toisaalla.

Teatterintekijän käyttämä valta on erilaista kuin lainsäätäjän, mutta näitä yhdistää se, että usein molemmat operoivat ideologisen vallan alueella. Erityisesti politiikassa ideologinen valta ja taloudellinen valta kuitenkin kietoutuvat toisiinsa. Poliittiset päättäjät hallinnoivat suuria taloudellisia resursseja, joita yhteiskunnassa jaetaan sen mukaan, kuka milloinkin käyttää enemmistön valtaa. Poliitikassa vallankäyttö on kuitenkin moninaista, ja välillä vallan kenttä voi hämärtyä. Valtasuhteita luodaan ja ylläpidetään usein erilaisissa diskursseissa, kuten arvostelmia luomalla.

Vallankäyttö liittyy hallintaan, ja politiikassa se liitetään usein vallankäytön rakenteisiin ja politiikkaan. Valta vaatii itselleen legitimizeettiä eli vallankäytön kohteiden suostumusta. Valtaa voi esimerkiksi Max Weberin mukaan legitimoida joko perinne, legaalinen-byrokraattinen järjestelmä tai karisma.⁵⁴ Poliitiikan kentällä hyödynnetään kaikkia näitä legitimoimisen keinoja ajettaessa eri ryhmien intressejä. Erityisesti ideologiselle vallalle on erittäin merkityksellistä legitimoida oma asemansa. Legitimizeetti liittyy läheisesti hegemonian käsitteeseen, joka liittyy oman ideologian vahvistamiseen yhteiskunnan yleiseksi ideologiaksi.⁵⁵ Voidaan ajatella, että hyvinvointiyhteiskunnan eetos on ollut hegemonisessa roolissa suomalaisessa yhteiskunnassa sotien jälkeen, mutta sen asema on alkanut horjua. Sen asemaa uhkaa erityisesti uusliberalistinen politiikka, jossa valtion rooli on mahdollisimman pieni.

⁵² Dahl 1957.

⁵³ Berndtson 2008, 39.

⁵⁴ Berndtson 2008, 41.

⁵⁵ Berndtson 2008, 41.

Yksi demokratian ongelma, joka esityksestä nousee esiin, on ideologioiden hämärtyminen, joka johtaa siihen, että tehtävistä päätöksistä ei käydä poliittista keskustelua. Kansalaisten ja päätöksentekijöiden on tällöin mahdotonta keskustella siitä, minkälaisiin taustaoletuksiin valmisteilla olevat asiat perustuvat.

Esityksessä Katariina Kaituen esittämä Nimettömän virkamiehen hahmo kuvaa valtiovarainministeriön massiivisia leikkauksia ehdottavaa virkamiesraporttia näin:

NIMETÖN VIRKAMIES:

Kun sä teet jonkun tommosen paperin, niin totta kai se perustuu johonkin teoreettiseen ajatteluun, kuvaan maailmasta. ja se on ihan ok, mutta se, mikä tuo tähän sen demokratiaongelman, on se, että sitä ei olla valmiita myöntämään.

Kerrotaan vaan, että näin tämä on, ja unohdetaan se fakta, että nämä ovat kaikki tulkintoja. Jos tuotaisiin kaikki premissit auki, niin silloin voitaisiin ainakin käydä joku järkevä keskustelu siitä, että onko tämä näin. Mutta tämä tästä puuttuu ja sen mukana mennään yli siitä, mikä on oikein ja hyvä. Tää on tavallaan ideologinen valinta, se on oleellisen tiedon pimittämistä ja sen tarkoitus voi olla vain poliittinen.⁵⁶

Kohtauksessa virkahenkilö puhuu screenille kuvattuna aurinkolasit päässä pukuun pukeutuneena. Kohtauksen kautta ilmaistaan, että mielipide on sellainen, jonka virkahenkilö haluaa julkisuuteen, mutta antaa myös ymmärtää, ettei kuitenkaan halua tehdä sitä omalla nimellään tai kasvoillaan. Kohtauksen kuvaama tapahtuma sijoittuu vuoden 2015 hallitusneuvotteluihin, jotka kuvataan näyttämökuvassa lasiseen kabinettiin kokospöydän ääreen kokoontuneena hallitusneuvottelujoukkona. Kohtauksessa esitys ilmaisee, että virkahenkilöillä on mahdollisuus käyttää suurtakin poliittista valtaa esimerkiksi silloin, kun virkamieslausunnot hyväksytään sellaisinaan päätöksenteon lähtökohdiksi.

Lainsäätäjän näkökulmasta perustuslaki voi toimia joko selkänäojana tai esteenä poliittisten tavoitteiden ajamiselle.

⁵⁶ Yh 29.

Esitys piirtää kuvaa demokratiaa, jossa vaikuttamistyö voi olla näkyvää ja avointa tai piilotettua ja lähes salakavalaa. Esityksen alkupuolella kuvataan erityisesti Sipilän hallituksen alkutaivalta vuonna 2015. Tuolloin keskusta-oikeistolaisen hallituksen tavoite oli kaventaa reilulla kädellä valtion roolia hyvinvointiyhteiskunnan mahdollistajana. Perustuslain näkökulmasta tilanne oli hankala, ja niinpä hallitus toteutti tavoitteitaan myös vähin erin. Oikeuskansleri Jaakko Jonkan hahmo kuvaa asiaa näytelmässä näin:

JONKKA:

Tässä on se, että kun budjettilakeja ja pidemmän tähtäimen suunnitelmia tehdään, niin ne tulee eduskuntaan tipoittain, niin että se kokonaisuus ei oo nähtävissä tai arvioitavissa. Silloin saattaa olla että... säästöt kumuloituu.

Jonkalle annetaan yksi kerrallaan valtava määrä yksittäisiä papereita – Jonkka yrittää tutkia niitä, mutta papereita tulee koko ajan lisää.

JONKKA:

Kokonaisuus hämärtyy, kun se tulee vähin erin. Se kokonaisuus pitäis olla nähtävissä. Saattaa olla, että ne on perustuslain näkövinkkelistä vähäisiä, mutta kun ne tulee puolen vuoden päästä seuraava ja se on taas vähäinen. Ja seuraava. Ja seuraava. Ja seuraava...

Kohtauksessa näyttämökuvan keskellä on lasikoppi, jonka takaseinä on punertavan sävyinen. Lasikopin keskellä on neuvottelupöytä, jonka ääressä hallitus istuu kannettavien tietokoneidensa äärellä, työskentelemässä. Hahmoihin osua valo on sinertävää ja vaikutelma on, että työtä tehdään yötä myöten. Lasikopissa on kuvaaja, joka poimii kameralla kohtauksesta hahmoja kuvaan, joka heijastuu näyttämön päälle olevalle screenille. Oikeuskansleri on lasikopin ulkopuolella ja puhuttelee yleisöä suoraan. Esitys kuvaa kohtauksen kautta oikeuskanslerin murheita lainvalmistelun perustuslaillisuuden äärellä.

Lakien tarkoitus on suojella yksilöitä ja taata näille tiettyjä oikeuksia.

Lainsäädäntötyö on tehty tarkoituksella hitaaksi, voi myös siellä kokonaiskuva hämärtyä. Poliitiikan instituutioiden tarkoituksena on suojella kansalaisia siltä, etteivät ideologiset puhurit puhalla rakenteita nurin aivan hetkessä. Eduskunnalla ei esimerkiksi ole mahdollisuutta säätää lakeja, jotka ovat ristiriidassa perustuslain kanssa, sillä perustuslain viimekätinen tehtävä on suojella ihmisiä siltä, että näiden etuja ei mielivaltaisesti

heikennetä. Välillä on kuitenkin vaikeaa nähdä kokonaisuutta, kun lakeja muutetaan vähäisesti pikkuhiljaa.

Kansalaisten suojelemiseksi perustuslain muuttaminen on tehty hitaaksi prosessiksi, ja kaikkien perustuslain muutosten on tultava kahden eri eduskunnan käsiteltäväksi ennen kuin laki astuu voimaan (tai kiireellisenä silloin, kun 5/6 edustajista sitä kannattaa).⁵⁷ Näin taataan se, että perustuslaillisia muutoksia ei tehdä hätiköiden tai yhtäkkisten poliittisten tuulten puhaltaessa. Näiden lisäksi Suomi on sitoutunut kansainvälisiin sopimuksiin kuten YK:n ihmisoikeuksien julistukseen, ja muihin monenkeskisiin sopimuksiin, joita valtio on päättänyt noudattaa. EU:n jäsenvaltiona Suomella on myös velvollisuus noudattaa jäsenvaltioita koskevia linjauksia esimerkiksi talouspolitiikkaan ja markkinoihin liittyen. EU:lla ei ole varsinaista lainsäädäntöelintä, mutta direktiivit ohjaavat ja yhtenäistävät jäsenmaiden markkinoita niin, että esimerkiksi yrityksillä on mahdollisuudet käydä kauppaa useammassa jäsenmaassa samoin ehdoin kuin paikalliset yritykset. Sosiaalipolitiikan osalta EU antaa suosituksia, ja Suomi on useana vuonna saanut huomautuksen mm. perusturvan tasosta, joka on liian alhaisella tasolla.⁵⁸

3.2 Demokratia tasa-arvon ihanteena

Yhdestoista hetki alkaa vallassa olevien keski-ikäisten miesten puheenvuoroilla. Eesityksen ensimmäisen kohtauksen perusteella demokratian kenttä näyttäytyy sosiaalisesti varsin homogeenisena. Näyttämökuva on muuten pimeä, mutta hahmot nostetaan sekä kohdevalolla että videokuvalla puhumaan suoraan kasoja-kansalaisille. Tekstissä heitä kutsutaan termillä *all male panel*.

BJÖRN WAHLROOS, UPM:N HALLITUKSEN PUHEENJOHTAJA:

⁵⁷ Perustuslaki 6§ (viitattu 20.4.2020)

⁵⁸ Muun muassa Ihmisoikeusliitto on tiedottanut aiheesta 15.6.2018 <https://ihmisoikeusliitto.fi/euroopan-neuvostolta-kritiikkoa-suomen-perusturvan-liian-alhaisesta-tasosta/> (viitattu 5.5.2020)

Demokraattisen enemmistövallan ehdoton ylivalta suhteessa markkinoihin on ollut tyypillistä toisen maailmansodan jälkeiselle lännelle. Tämä kausi on nyt päättynyt.

JARI EHRNROOTH, KULTTUURIHISTORIAN JA SOSIOLOGIAN DOSENTTI:

Vanhoillinen hyvinvointivaltio on tullut tiensä päähän. Tulevalla vaalikaudella alkaa suomalaisen yhteiskuntapolitiikan ennennäkemätön korjaus.

ERKKI LIIKANEN, SUOMEN PANKIN PÄÄJOHTAJA 2004-2018: Pitäisi erottaa kaksi asiaa. Toinen on talouden tosiasiat, ja sit toinen on arvovalinnat, jotka kuuluu politiikan piiriin. minusta tämä talouden analyysi, talouden faktat, eivät kuulu politiikan piiriin. Poliitiikan vaihtoehdot on sitten se asia, josta kansa päättää.

BENGT HOLMSTRÖM, TALOUSTIETEEN PROFESSORI: Poliitiikasta on tullut aivan liian läpinäkyvää. Se, että kansa seuraa koko ajan, kun makkaraa tehdään – ei siitä mitään tule. Pitäisi odottaa, että makkara on valmis, ja katsoa sitten, maistuuko se vai ei.⁵⁹

Esityksen lähtötilanteessa demokratian kenttä esitetään keski-ikäisten miesten kuorona kyseenalaistamassa hyvinvointiyhteiskunnan ja demokratian julkisuuden tarkoitusta. Puhujat vaativat päättäjille rauhaa tehdä työtään ilman kansalaisten valvovaa silmää. Kohtaus jatkuu puheilla siitä, miten kansalaiset ja päätöksenteko olisi nähtävä tulevaisuudessa.

JUSSI HALLA-AHO, PERUSSUOMALAISEN PUOLUEEN PUHEENJOHTAJA:

Ainoa mitattava ja siten kiistatta olemassa oleva ihmisarvo on yksilön instrumentaalinen arvo. Yksilöt voidaan perustellusti asettaa arvohierarkiaan sen mukaan, miten paljon heidän kykyjensä tai osaamisensa poistaminen yhteisön käytöstä heikentäisi yhteisöä.

WAHLROOS:

Demokraattinen valtio uudistaa itseään siirtämällä tärkeät päätökset pois enemmistön vallasta vaaleilla valitsemattomien ammattilaisten käsiin sekä antamalla sähköisten mielipidekyselyjen ja median täyttää näin syntyvän tyhjiön.

⁵⁹ Yh 11-13. *All male panel* on ilmaisu, joka on syntynyt kuvaamaan vallan sukupuolittuneisuutta, joka ilmenee niin, että etsittäessä asiantuntijoita paneelikeskusteluun, ei tunnu löytyvän naispuolisia kommentaattoreita. Tämä johtuu tavasta nähdä mies pätevämpänä kuin nainen. Ilmaisusta teki kuuluisan tutkija Saara Särnä, joka popularisoi asiaa pop-kulttuurin keinoin.

MARTTI HETEMÄKI, VALTIOVARAINMINISTERIÖN
VALTIOSIHTTEERI:

Ruotsissa ja Tanskassa työllisyysaste on pysynyt korkealla osittain siksi, että palkka- ja tuloerot ovat kasvaneet kummassakin viime vuosina paljon. Suomalaistenkin pitää hyväksyä palkkaerojen kasvu, jotta työllisyys paranisi.

Nämä keskustelijat ovat sitä mieltä, että ihmisillä on vain välineellistä arvoa, ja että demokraattisen päätöksenteon sijaan olisi siirryttävä jonkinlaiseen harvainvaltaan, jossa muut kuin vaaleilla valitut päättäjät tekevät päätökset. Tuloerojen kasvulle annetaan puheessa merkitys työllisyyden edistäjänä. Repliikki pitää sisällään oletuksen, että korkea työllisyysaste ja varallisuuserot ovat edellytys työllisyyden kasvulle. On kuitenkin ongelmallista olettaa, että tuloerot parantaisivat yhteiskunnallista tilannetta kokonaisuudessaan, sillä tutkimusten mukaan päinvastoin lisäävät esimerkiksi yhteiskunnan hierarkisuutta ja vaikuttavat eri yhteiskuntaluokissa esimerkiksi koulutustasoon, terveyteen ja eliniänodotteeseen.⁶⁰ Jyrkät tuloerot ylläpitävät ja vahvistavat luokkaeroja, jotka Suomessakin ovat edelleen voimissaan.⁶¹

Yhteiskuntaluokat kuvaavat sitä, miten yksilöille on yhteiskunnassa kasautunut erilaisia pääoman muotoja kuten taloudellista, sosiaalista, kulttuurista pääomaa ja symbolista valtaa. Pääomat ovat resursseja, jotka lisäävät yksilön toimintamahdollisuuksia yhteiskunnassa. Symbolisella vallalla tarkoitetaan niitä tiedostamattomia ominaisuuksia, joita yksilöllä mielletään olevan tälle kasautuneiden pääoman muotojen ansiosta.⁶² Luokkia luodaan ja ylläpidetään diskursseissa, joissa asetetaan ja vahvistetaan ihmisten asemaan suhteessa toisiinsa. Beverly Skeggsin mukaan luokan muodostuminen on dynaamista, ja luokkia tuotetaan konfliktien ja symbolisen kautta jatkuvasti.⁶³ Mielestäni tämä johtaa siihen, että on kysyttävä, kenen intressejä milläkin diskurssilla edistetään ja ylläpidetään. Diskurssianalyysin piirissä katsotaan, että toiminta ja kielenkäyttö muokkaavat ympäristöä, jossa ne vaikuttavat sen sijaan, että

⁶⁰ Wilkinson & Pickett 2011, 42-43.

⁶¹ Anttila et al 2016, 32.

⁶² Wacuant 2015, 304.

⁶³ Skeggs 2004, 4.

kieli ja sen käyttö vain kuvailisi maailmaa.⁶⁴ Jussi Halla-Ahon asettaessa ihmiset hierarkkisesti suhteessa toisiinsa näiden välineellisen arvon perusteella pitää sisällään oletuksen, että ihminen on ensisijaisesti yhteisönsä käytössä. Näin luodaan ja vahvistetaan diskurssia ihmisen välineellisestä arvosta ja luokittelusta hierarkioihin.

Kaikille demokratia ei ole onnistunut tuomaan tasa-arvoa tai katkaisemaan sukupolvissa kulkenutta vähäosaisuutta. Demokratian haasteena voidaan nähdä näkemys demokratiasta kahtena sutena ja lampaana päättämässä siitä, mitä tänään syötäisiin. Jollei meillä ole keinoja määrätä ruokalistasta tai suojella lammasta, on selvää, että susien illallisoongelmat on ratkaistu, mutta lampaan vaikutusmahdollisuudet ovat vähissä.

Demokratian kriisillä tarkoitetaan tilannetta, jossa kansalaiset kokevat yhteiskunnalliset muutokset kannaltaan epäsuotuisina: työttömyys lisääntyy, yhteiskunnan tukea tarvitsevien määrä kasvaa ja talouden näkymät ovat heikot. Tilanteessa lisääntyy kokemus siitä, että perinteisten puolueiden kyky vastata ihmisten tyytymättömyyteen on heikkoa. Tällöin voi syntyä tilanne, jossa koetaan, että edustuksellinen demokratia ei pysty vastaamaan käsillä oleviin haasteisiin, eli käsillä olevat ongelmat ja ratkaisut eivät äänestäjien näkökulmasta kohtaa. Demokratian kriisissä tyytymättömyys alkaa usein purkautua protestiliikkeisiin. Suomalaisessa poliittisessa ympäristössä esimerkiksi populistisen Perussuomalaisten puolueen nousu on seurausta siitä tyytymättömyydestä, jota ihmiset kokevat politiikan ja yhteiskunnallisen muutoksen äärellä. Tässä ajassa erityistä on kuitenkin myös se, että kriisit ja niiden vaikutukset ovat kansainvälisiä. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi Lähi-idässä tai Afrikassa tapahtuvat mullistukset, kuten sodat ja ilmastonmuutoksen seuraukset, tuntuvat myös täällä pohjoisessa ihmisten muuttaessa pois kotiseuduiltaan etsien parempia edellytyksiä elää hyvää elämää.

Yhteiskuntien rakentaminen mahdollisimman hyväksi mahdollisimman monelle on haastavaa. Demokratia voidaan nähdä keinona neuvotella olemassa olevia konflikteja mahdollisimman hyvin mahdollisimman

⁶⁴ Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 34.

monelle.⁶⁵ Resurssien jakautuminen ja vallan käyttö tai vallankäytön kohteena oleminen ovat asioita, joita demokratiassa neuvotellaan jatkuvasti. Modernin demokratian lähtökohtana on ollut tilanne, jossa ihminen syntyy ja säilyy vapaana, ja tällä on jakamaton ihmisarvo. Tämähän näkemykseen pohjaa ajatus, että meitä kaikkia on suojeltava sorrolta ja hyväksikäytöltä. Tätä varten valtiossa viimekädessä säädetään lakeja, joihin yksilöt voivat vedota.

Suomalaisessa lainsäädäntötyössä kansalaisten perusoikeuksista on säädetty perustuslaissa, ja kaikki perusoikeuksien ulkopuolelle jäävä on jatkuvasti neuvottelun kohteena. Perustuslaillisia oikeuksia on usein kohdeltu muuttumattomina, kaikille kuuluvina oikeuksina, mutta todellisuudessa myös nämä perusoikeudet ovat jatkuvan neuvottelun kohteena. Pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella (2015-19) alkoi keskustelu perusoikeuksien heikentämisestä kansantaloudellisista syistä. Tämä radikaali paradigman muutos suhteessa ihmisten perusoikeuksien toteuttamiseen hyvinvointivaltiossa on yksi suurista demokratiaan liittyvistä kysymyksistä, joka esityksestä nousee esiin.

3.3 Demokratian paikat

Demokratia toteutuu eleissä ja instituutioissa, joille usein miellämme fyysisen paikan. *Yhdestoista hetki* -esityksessä tiloihin viitataan usein mielikuvien tasolla. Esityksen lavastus noudattaa samaa esittämisen rekisteriä kuin näytteleminen, säilyttäen kriittisen etäisyyden katsojaan. Toisin sanoen myöskään näyttämökuva ei anna mahdollisuutta uppoutua esityksen maailmaan. Tämä ominaisuus korostaa teatteria heterotopisena tilana, jossa esityksen luomat ”toiset mahdolliset” maailmat korostuvat.⁶⁶ Esitys myös nostaa julkisuuden yhdeksi demokratian toteutumipaikaksi. demokratiaa toteutetaan usein sille omistetuissa instituutioissa ja rakennelmissa, joiden mielikuvia myös *Yhdestoista hetki* kuvaa. Foucault’lle

⁶⁵ Dahl 2000, 48

⁶⁶ Harvey 2000. 184.

tilat kantavat aina mukanaan myös menneisyyttä ja historiaa.⁶⁷ Tässä alaluvussa lähestyn demokratiaa ja teatteria tilallisten käsitteiden ja merkityksen kautta.

3.3.1 Heterotopia

Utopia käsitteellä kuvataan usein ideaalia tai fantastista maailmaa tai tilaa, joka on kuin havainnoimamme maailma, mutta parempi. Harveyn mukaan heterotopian käsitteellä voidaan kuvata tilaa, joka toimii ikään kuin toisenlaisen mahdollisuuden peilinä. Heterotopia järjestää sosiaalista tilaa niin, että voimme siinä nähdä samanaikaisesti kenties toisilleen vastakkaisia tai vaihtoehtoisia mahdollisuuksia.⁶⁸ Heterotopiat antavat ja saavat merkityksensä suhteessa siihen, mitä niiden kautta voidaan havaita olevan tai ei-olevan.

Demokratian ja myös teatterin paikkoja valtaava luonne tulee näkyväksi juuri heterotopian käsitteen kautta. Molemmat tuovat fyysiseen tilaan ikään kuin ”toisen tilan” olemassa olevan tilan päälle. Teatteritilan perusluonteeseen kuuluu, että esitystapahtuma lavastaa tilaan kuvitteellisen toisen tilan, kuljettaen katsojan pois arkitodellisuudesta johonkin kuvitteelliseen tilanteeseen. Tämä on näyttelijöiden ja yleisön yhteinen leikki.⁶⁹ Demokratia ilmenee toiminnassa ja rituaalisissa seremonioissa, joille voidaan rakentaa omia institutionaalisia paikkoja, mutta sen instituutiot voivat myös laskeutua olemassa olevien paikkojen päälle. Näin tilat itsessään muuttuvat demokratian instituutioiksi seremoniallisen tilanteen ajaksi. Näin tapahtuu esimerkiksi koulujen tai postien muuttuessa vaalien aikaan äänestyspaikoiksi.

3.3.2 Julkisuus ja instituutiot

Demokratia ja teatteri toteutuvat molemmat julkisuudessa ja julkisuus on niihin usein elimellisesti kuuluva ihanne. Demokratian ja tehtävän politiikan toteutumista havainnoidaan julkisuuden kautta. Koska tuo julkisuus

⁶⁷ Foucault 1984, 1.

⁶⁸ Harvey 2000. 184.

⁶⁹ Sauter 2005, 18.

materialisoituu esimerkiksi virkamiesten, päättäjien ja tutkijoiden hahmoissa ja päätöksentekopaikoissa, teatteri uudelleen luo eteemme niitä paikkoja ja suhteita, joita voimme ja emme voi politiikassa havaita. Esimerkkinä käy kohtaus jaksosta demokratia 2.0, jossa päätöksiä tehdään vuonna 2015 valitun uuden hallituksen strategiapalaverissa. Tilannetta kuvataan entisen oikeuskansleri Jaakko Jonkan hahmon kautta:

Jonkka lähestyy kabinettia, mutta ovi on lukittu. Jonkka koputtelee oveen, kukaan ei ole huomaavinaan

JONKKA:

Se on ilmeisesti ollut just aika suurelta osalta tällasta, et näissä strategiaistunnoissa ollaan päästy poliittisesti johonkin yksimielisyyteen, et tehdään näin.

Kabinetissa hallitus pääsee yksimielisyyteen, fist pump ja high five.

JONKKA:

Ja sit ne tulee julkisuuteen ja pitää tiedotustilaisuuden ja sanoo, et hallitus on päättänyt näin... Eihän ne tollasissa mitään muodollisia päätöksiä voi tehdä... koska nehän on sellaisia, jotka vaatii lainsäädännön. Niillä menee tää nyt vähän niin kuin nurinkurisessa järjestyksessä.⁷⁰

Tilaan on lavastettu lasikoppi, joka esittää kohtauksessa valtioneuvoston linnaa. Kohtauksessa oikeuskansleri koettaa toistuvasti saada kontaktia lasikopissa kokoustavaan hallitukseen, mutta oikeuskanslerin koputtaessa oveen hallitus piiloutuu paperipinojen taakse. Videokuvaaja poimii yksittäisiä poliitikkoja kuvaan näiden viestiessä toisilleen, että nämä ovat hiljaa ja pysyvät matalana. Demokraattisesti valitut poliitikot esitetään piiloutumassa lasikoppiin, jonka tarkoituksena on näyttää meille katsoja-kansalaisille se, mitä päätöksenteossa tapahtuu. Näin itseasiassa oikeuskanslerin hahmosta perustuslain edustajana tulee tilanteessa katsoja-kansalaisen edustaja, tämän yrittäessä saada selville, minkälaisia kansalaisia koskevia päätöksiä hallituksella on suunnitteilla.

Yhdestoista hetki -esityksessä vallan institutionaaliset sijainnit, kuten Valtioneuvoston linna, esitetään lasikoppina, joka on kuin kirkon kaikkein

⁷⁰ Yh 42.

pyhin tila, joka on lähes läpäisemätön. Tulkintani mukaan tällä korostetaan demokratian ritualistista luonnetta. Demokratian ritualistinen luonne vaatii usein fyysisiä sijainteja, ja yhteiskuntien keskeisiä paikkoja ovat usein parlamenttirakennukset kuten Eduskuntatalo tai Säädytalo. Instituutiot ovat paikkoja, joissa vallan ja taiteen rituaaleja keskitetään.

Tulkintani mukaan esityksestä nousee myös ajatus teatterista ja taiteen kentästä demokratian näyttämönä. Demokratia vaatii toteutuakseen osallistuvien kansalaisten lisäksi avointa ja vapaata taidekenttää. Kansallisteatteri on itsessään on vahva instituutio suomalaisella taidekentällä, joka aurallaan legitimoii esityksiä ja tekijöitä. Kansallisteatteri on jo pitkään ollut paikka, joka lopulta vahvistaa tekijöiden aseman suomalaisella taidekentällä.⁷¹ Suomessa taiteen tekemisen edellytykset ovat hyvät: Koulutettuja taiteentekijöitä on paljon ja kulttuurin osuus kansantuotteesta kasvaa jatkuvasti.⁷² Resurssit taiteen tekemiselle ovat kuitenkin rajoitetut, eikä rahaa esimerkiksi kokeellisemmalle taiteelle ole jaossa rajattomasti. Pienet teatterit ovat riippuvaisia avustuksista ja lipputulosta. Suuremmilla teattereilla kuten Kansallisteatterilla on puolellaan valtionosuusjärjestelmän tuki, joka takaa sille jatkuvan perusrahoituksen. Tämän lisäksi senkin on kuitenkin hankittava lipputuloloja. Lipputulot ovat riippuvaisia siitä, minkälaisen vastaanoton esitys saa: miten kriitikot suhtautuvat siihen, miten tuotanto vetoaa suureen yleisöön. Suuren näyttämön tuotantoihin panostetaan paljon ja katsomoon mahtuu paljon katsojia. Siksi paineet tuottaa yleisöön vetoavia esityksiä ovat suuret. Tällä on varmasti vaikutusta siihen, minkälaisia esityksiä suurelle näyttämölle tehdään. Tila itsessään sisältää aina viestin ja kehystää esitystä kulttuurisesti.⁷³

⁷¹ Korsberg 2004, 127.

⁷² Valtioneuvoston tutkimuksen mukaan luovien alojen merkitys kansantuotteelle oli 2017 suurempi kuin maatalouden, jota perinteisesti on pidetty suomalaisen talouden kivijalkana. Viitattu 25.4.2020

⁷³ Arlander 1998, 22.

4 Yhteisön tunteet

Päätöksenteko perustuu useimmiten arvostelmiin siitä, minkä katsomme olevan paras vaihtoehto missäkin tilanteessa. Sen lisäksi, että olemme rationaalisia, olemme kuitenkin myös irrationaalisia, emmekä aina tiedä, mikä on paras ratkaisu. Tarkoitukseni ei ole luoda tai vahvistaa dualistista jakoa järkeen ja tunteisiin, vaan näen nämä kahtena toisiaan täydentävänä sfäärinä.

Taide operoi sekä tunteiden että ajattelun alueella. Arvottaminen ja merkityksenanto on osa taidekokemusta. Taiteentutkijoista esimerkiksi Martha Nussbaumin mukaan esimerkiksi kirjallisuus auttaa meitä kehittämään ajatteluamme niin, että voimme eettisten pohdintojemme kautta päätellä suhdettamme siihen, mitä jokin on tai ei ole asettamalla asioita suhteisiin toistensa kanssa.⁷⁴ Demokratiaa ja taidetta yhdistää tämä liikkuminen havaintojen ja arvostelmien alueella. Käsityksiämme arvostelmista ilmaistaan erilaisten diskurssien kautta. Tässä luvussa käyn läpi sitä, minkälaisia tunteita *Yhdestoista hetki* ilmaisee, ja miten yhteisöihin liittyviä arvostelmia ilmaistaan diskursseissa.

4.1 Tunteiden merkitys arvostelmien luomisessa

Taiteen vaikuttavuus perustuu mm. siihen, että taidekokemuksen äärellä katsoja samaistuu teokseen metaforisella tasolla ja näkee itsensä samaistuttavan hahmon asemassa ja tuntee tunteita tämän samaistumisen kautta.⁷⁵ Teatterin kontekstissa tämä tarkoittaa, että voimme kuvitella itsemme samankaltaiseen tilanteeseen kuin seuraamamme teoksen hahmot ovat. Dokumenttiteatteri ei kuitenkaan usein anna samaistuttavia hahmoja, eikä sellaisia löydy montaa myöskään *Yhdestoista hetki* -esityksestä. *Yhdestoista hetki* on piirteiltään draaman jälkeistä teatteria, eikä siinä ole nähtävissä juonellista tarinankuljetusta. Esitys kuitenkin

⁷⁴ Nussbaum 1992, 190.

⁷⁵ Eldridge 2009, 219.

hyödyntää tragedian keinoja. Aristoteleelle tragedioiden symmetrinen, kausaalinen kauneus on keino kehittää eettistä ja esteettistä ajattelua, jotka Aristoteleen mukaan ovat yhteydessä toisiinsa. Tragediaan sisältyvä kausaalisuus sisältää ajatuksen, että asiat johtuvat edeltävistä tapahtumista ja johtavat seuraavaan.⁷⁶ Tragediaan sisältyvä kausaalisuuden kokemus syntyy dramaturgisesta rakenteesta, jossa mm. löyhä kronologinen kuljetus yhteiskunnallisista tapahtumista asettaa tapahtumat suhteeseen toistensa kanssa.

Edenin mukaan voidaksemme tehdä arvostelmia, meillä täytyy olla käsitys hahmon luonteesta (*ethos*) ja ajatuksista (*dianoia*). Voidaksemme sitten muodostaa jonkin päätöksen, teemme sen näiden luoman ymmärryksen pohjalta.⁷⁷ Edenin mukaan Aristoteleelle tunnekokemus saa aikaan oppimista, joka kehittää moraalista ymmärrystä. Tragedia herättää pelkoa ja sääliä, ja pelkoa herättävät tapahtumat vaativat ankaramman tuomitsemisen kuin ne, jotka herättävät sääliä.⁷⁸ Näistä seuraava katharsis selventää meille sitä, mitä todella tunnemme ja ajattelemme tapahtumista, joita todistamme.

Balmen (2015) mukaan tragedian tunnevaikutus kuten katharsis ei kuitenkaan ollut Aristoteleelle ensisijaisesti yhteiskunnalliseen muutokseen pyrkivä kokemus, vaan näkemys on syntynyt myöhemmin perustelemaan teatterin yhteiskunnallista merkittävyyttä.⁷⁹ Vaikka Aristoteles ei käsittänyt henkilökohtaista tunnekokemusta yhteiskunnallisena tai poliittisena, käsittelen sitä sellaisena tässä työssäni. Näkemykseni on, että henkilökohtaiset tunteet ovat poliittisesti liikkeellepanevia voimia, ja hyödynnän tätä näkemystä tutkielmassani. Tässä työssäni lähestyn tuntemista ja tietämistä yhteiskunnallisen toiminnan vaikuttimina ja yhtenä tietämisen muotona muun epistemologisen tiedon rinnalla. Kaikki taide ei pyri moraalisten pohdintojen herättämiseen, vaikkakin esteettinen kokemus voi ruokkia moraalisia pohdintoja. Eldridgen mukaan osalla

⁷⁶ Eden 2009, 43.

⁷⁷ Eden 2009, 45.

⁷⁸ Eden 2009, 47.

⁷⁹ Balme 2015, 109.

taiteesta on ja osalla ei ole moraalista arvoa.⁸⁰ Ajattelen, että esitys, joka hyödyntää tragedian keinoja, kutsuu havainnoijaa kokemaan tunteita suhteessa yhteiskunnalliseen toimijuuteensa.

4.2 Yhteisöjen luominen tunteiden kautta

Candace Bushnellin mukaan tragedian vaikuttavuus on sen mahdollisuuksissa käsitellä yhteisön ja yksilön suhdetta vääjäämättömien tai pakottavien tilanteiden äärellä. Bushnellin mukaan tragedia voi myös muuttaa niitä, jotka sen kokevat.⁸¹ Voidaksemme kokea yhteisiä tunteita, meidän täytyy ensin tunnistaa, mikä on se *me*, johon viitataan. Yhteisöjä voidaan luoda diskursiivisesti tuottamalla puhetta ja eleitä, joissa vahvistetaan yhteenkuuluvuutta. Tämä yhteisöllisyys voi perustua moniin tekijöihin, mutta se voi myös pitää sisällään ulossulkemisen elementin, jonka tarkoituksena on osoittaa raja meidän ja toisten välillä. Benedict Andersonin mukaan esimerkiksi viestimisen helpottuminen kirjapainokapitalismin syntyessä mahdollisti nationalististen tunteiden kokemista, sillä parempien viestimismahdollisuuksien ansiosta voitiin tehokkaammin ilmaista sitä, miten yhteisö näkee itsensä suhteessa muihin.⁸²

Esityksessä kuvataan muutosta, joka on tapahtunut suhteessa vähäosaisiin:

PAULI RAUTIAINEN: Kertomuksessa on tapahtunut merkittävä muutos 2000-luvulla – me ei enää hävetä sitä, et me loukataan. Me katsotaan, et se on meidän tietoinen valinta – ja tästä aukeaa poliittinen kysymys. Me emme häpeä sitä, et joku sanoo, et me kohdellaan köyhää huonosti. Se on muutos. Vielä hetki sitten me oltais hävetty kuulumista tähän kerhoon... Nyt heistä on tullut toisia.

OUTI ALANKO-KAHILUOTO: Se liittyy rahan valtaan. Ei arvosteta perustuslakia. Tyypit ajattelee, et näähän on vaan lasten pelisääntöjä, ei näistä tarvi välittää, heil on oikeus viedä asioita eteenpäin. Demokratialla ei oo merkitystä, kun pitää itseään parempana tai omaa asemaansa itsestään selvänä.

⁸⁰ Eldridge 2009, 234.

⁸¹ Bushnell 2009, 2.

⁸² Anderson 2017, 75.

JUKKA KEKKONEN: Demokratia ei oo vaan sitä, että äänestetään. Demokratia toimii vaan, jos ihmisoikeuksia kunnioitetaan. Mä en oo mikään taloustieteilijä, mut oon monta kertaa ihmetellyt sitä, et me ollaan kansakuntana rikkaampia kuin koskaan... ja silti meillä ei oo varaa hoitaa jotain ihan perusasioita, ja me aletaan ekana virittelemään säästöleikkureita tonne vanhuksille ja mielenterveyskuntoutujille, sinne missä ei pystytä puolustautumaan.⁸³

Kohtauksessa Pauli Rautiaisen hahmon kautta todetaan, että emme enää tunne kansakuntana häpeää siitä, että vähäosaisempia kohdellaan huonosti. Rautiaisen hahmo toteaa tämän olevan muutos. Esityksessä siis ilmaistaan, että aiemmin suomalaisessa yhteiskunnassa on koettu velvollisuutena kantaa vastuuta myös niistä, jotka syystä tai toisesta tarvitsevat yhteiskunnan tukea. Sara Ahmed kuvaa kansallista häpeää sanomalla, että sen ilmaisemisella myös ”rakennetaan kansakuntaa”.⁸⁴ Anu Kantolan ja Hanna Kuuselan tutkimuksessa suomalaisista huipputuloisista todetaan, että huipputulosten ilmaisemaa empatiakuilua vähempiosaisiin ei voi olla huomaamatta. Hyvätuloiset ovat valmiita leikkaamaan vähäosaisilta siitä huolimatta, että leikkaukset voivat olla kipeitä. Tutkijoiden mukaan tämä saattaa olla kiinnostavaa myös laajemmassa mittakaavassa, sillä se voi antaa viitteitä siitä, mihin suuntaan pohjoismainen hyvinvointimalli on menossa.⁸⁵

Tragedian hahmot ovat kuin keitä tahansa meistä, hyveellisiä ja hyvään elämään pyrkiviä henkilöitä, joiden teot aikaansaavat traagisia tapahtumaketjuja, jotka aikaansaavat katsojassa säälin ja pelon tunteita. Voimme nähdä itsemme tilanteessa ja koemme samaistumista.⁸⁶ Kohtaus puhuu tilanteesta, jossa häpeän tunne ei enää vaikuta siihen, miten ihminen säätelee yhteiskunnallista käytöstään. Rationaalisen valinnan teorian mukaan ihmiset tavoittelevat itsekkäästi omaa etuaan, ja siksi

⁸³ Yh 61-62

⁸⁴ Ahmed 2018, 135.

⁸⁵ Kantola ja Kuusela 2019, 301.

⁸⁶ Eldridge 2009, 219.

yhteiskunta on järjestettävä niin, etteivät ihmiset pääse riistämään toisiaan kohtuuttomasti.⁸⁷

4.3 Konfliktit

Demokratian keskeinen tavoite on neuvotella yhteiskunnassa ilmeneviä konflikteja ja mahdollistaa yhteiskuntaelämä, jossa erilaiset arvot ja tavoitteet voivat elää rinnakkain. Tavoitteena on, että järjestelmä toimii mahdollisimman hyvin mahdollisimman monelle. Silloin kun demokratian keinot epäonnistuvat, muodostuu uhka yhteiskuntarauhan järkkymisestä. Esityksessä ilmeneviä demokratian konflikteja ovat esimerkiksi ristiriita lainvalmistelun ja poliittisen päätöksenteon tehokkuuden välillä, sekä ristiriita uusliberalistisen talouspolitiikan ja ihmisten perusoikeuksien välillä. Kolmas merkittävä ristiriita on talouspolitiikan voitontavoittelun ja käytössä olevien materiaalistien resurssien välinen ristiriita. Voidaan myös ajatella, että merkittävä konflikti ilmenee myös siinä, keitä valtiolla on varaa rahoittaa. Uusliberalistisen markkinalogiikan mukaan vapaat markkinat sanelevat sitä, miten elinvoimaiset yritykset menestyvät. Kuitenkin uusliberalistinen käytännön talouspolitiikka voi näyttää aivan erilaiselta.

Yhdeksi demokratian ongelmaksi nousee esityksessä se, että hyvinvointiyhteiskunnalle ei ole enää rahoittajaa. Osassa II: Demokratia 2.0 kuitenkin yritetään löytää keinoja saada jäämään jotakin kirstun pohjalle luomalla edellytyksiä purkaa valtion yrityksille maksamia yritystukia. Työryhmä kuvataan työskentelemässä lasikopissa, etsimässä leikkauskohteita valtion maksamille yritystuille. Kohtauksessa Emma Karin hahmo esitetään kahdentuneen niin, että toinen Emma Kari kertoo tilanteesta näyttämön etualalla samaan aikaan, kun hahmo myös istuu neuvottelupöydässä.

KARI:

Me kuultiin asiantuntijoita ja sitten alettiin käsitellä olemassa olevia tukia. kaikki tuotiin loputtomana Excel-taulukkona, se oli massiivinen paketti.

Porukka selailee Excel-pinoja.

⁸⁷ Berndtson 2008, 73-74.

KARI:

Se työ oli siis sitä, et me istuttiin siellä sen excellin edessä, sit käytiin rivi kerrallaan, et saako tämä tuki nyt pysyä vai ei. jonka jälkeen lobbarit ja tietyt poliittiset ryhmät piti aina puheenvuoron, miten mikään tuki ei itseasiassa ollut tuki... Koska sehän oli vaan sitä, et viedään nyt yrittäjältä vähän vähemmän.⁸⁸

Tuskastunut hahmo kertoo, että työryhmä yrittää löytää leikattavaa, tai muuten kaikkia tukia leikataan juustohöyläperiaatteella tasapuolisesti. Kohtauksesta on luettavissa sekä se, miten edustajat kommunikoivat tiedotusluonteisesti omille yleisöilleen, sekä toimivat toisaalta suljetuissa ryhmissä, joihin kansalaisella ei ole pääsyä. Kohtauksesta käy ilmi, että markkinavoimia edustavilla lobbareilla on paljon valtaa rahoitusmekanismeja kehitettäessä. Kohtaus ei kuitenkaan selitä sitä, miksi näin on. Siksi esityksen viesti kotauksen kautta tulkintani mukaan on, että uusliberalistinen politiikka on läpäissyt päätöksenteon kentän niin tehokkaasti, että tilanne hyväksytään oletusarvoisena.

Esityksestä on luettavissa, että demokratian keskeisiä dilemmoja keskenään ristiriitaisten intressien yhteensovittaminen. On keksittävä, miten pitää huolta valtion perustehtävistä huolta ja miten rahoittaa niitä. Uusliberalistiseen talouspolitiikka on sisäisesti ristiriitainen, ja samalla juuri se, jota parhaillaan koetetaan sovittaa yhteen suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kanssa. Tämä mahdottomalta vaikuttava yhtälö luo *Yhdestoista hetki* -esityksen yhden keskeisen jännitteen.

Wilmar Sauterin mukaan toiminta ja reaktiot yhdessä muodostavat teatteritapahtuman.⁸⁹ Tämä havainnoinnin ja vuorovaikutuksen dynamiikka tarkoittaa tulkinnassani sitä, että esityksen merkitykset syntyvät sekä näyttämötoteutuksessa, että siinä yhteiskunnallisessa ja taiteen kontekstissa, jossa ne koetaan. Guénoun'n mukaan teatteri on pohjimmiltaan aina poliittista siihen liittyvän yhteen tulemisen takia. Yleisö ei tule teatteriin ollakseen siellä yksin esityksen aiheen äärellä, vaan nimenomaan ollakseen osa teatteriyleisöä.⁹⁰ Mielestäni juuri tämä yhteen

⁸⁸ Yh 73.

⁸⁹ Sauter 2005, 27.

⁹⁰ Guénoun 2005, 19.

tuleminen on yhteistä demokratialle ja teatterille, sen vaatimus vuorovaikutuksesta ja osallistumisesta. Se on omanlaistaan todistajuutta, joka sisältää toimimisen ja osallistumattomuuden mahdollisuuden. Tämä vuorovaikutus legitimoi edustuksellista demokratiaa ja tekee teatterista vaikuttavaa. Toisaalta silloin kun kansalaiset poliittisina toimijoina eivät enää omalla osallistumisellaan legitimoi poliittista järjestelmää perinteisillä keinoilla kuten äänestämällä, on syytä kysyä tunnistaako demokratia myös muita poliittisen osallistumisen muotoja. Palaan tähän kysymykseen demokratian muista muodoista vielä työn viimeisen luvun lopussa.

4.4 Edustaja yksilön ja yhteisön välissä

Teatterissa ja demokratiassa yksittäiset hahmot tai henkilöt usein edustavat muita. Representaatiolla viitataan sekä esittämiseen että edustamiseen ja käsite on yhteinen sekä demokratialle että teatterille. Usein demokratian ihanteena on pidetty sitä, että parlamentti edustaa kansakuntaa "mimeettisesti tai deskriptiivisesti" eli niin, että se olisi mahdollisimman edustava otos siitä, minkälainen kansa todellisuudessa on.⁹¹ Sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen pääoman kasautuessa epätasaisesti, yksilöillä ei kuitenkaan ole yhtäläisiä mahdollisuuksia päästä käsikseen resursseihin joilla edistää omia agendojaan. Marginalisoitujen ryhmien on edelleen vaikeaa saada edustajiaan valtaan.

Asioiden merkityksellistäminen on poliittista.⁹² Käytännössä tämä tarkoittaa, että sillä on merkitystä, miten asioita esitetään ja minkälaisia merkityksiä asioille annetaan. Demokratialle voidaan antaa suuri symbolinen arvo, jossa ritualistiset piirteet korostuvat, mutta myös sisältöjen (kuten käsiteltävät asialistat ja niiden muodostaminen) on oltava kansalaisten ulottuvilla. Mikäli näin ei ole, tämä voi johtaa siihen, että kansalaisilla ei ole enää tarvetta legitimoida poliittista järjestelmää esimerkiksi äänestysosallistumisella. Demokratian ihanteena on, että

⁹¹ Rossi 2010, 264.

⁹² Rossi 2010, 262.

kansalaiset osallistuvat ja esimerkiksi edustuksellisuuden ja politiikan kautta toteuttavat itseään yhteiskunnallisen vallan viimekätisinä omistajina. Ihanne on kuitenkin kääntynyt siinä määrin pääläelleen, että politiikasta on tullut toimintaa, jossa kansalaiset seuraavat henkilöitä, poliitikkoja ja kyllästyvät sisältöihin silloin, kun vaikeiden kysymysten seuraamisesta tulee liian hankalaa. Tällöin suhde toimijan eli kansalaisen ja toisaalta vallankäytön eli edustajan välillä katkeaa. Edustuksellisuuden ilmenemistä voidaan pohtia myös teatterin kontekstissa. Puhuttaessa teatterista sillä viitataan usein teatteritapahtumaan ja ajattelemme ensisijaisesti näyttämöä. Kreikan kielen sana *theatron* on kuitenkin viitannut katsomoon, pengermäriveihin, joilla katsojat istuvat. Näyttämön sana *skene* puolestaan viittaa näyttämöön.⁹³ Katsojat ja esitys yhdessä muodostavat teatteritapahtuman, ja katsojien osallistuminen ja läsnäolo legitimoivat esitystapahtuman kuten demokratiankin. Molemmat kuitenkin vaativat myös julkisuutta, sillä molemmat toteutuvat julkisuuden kautta. Kansalaiset tarvitsevat poliittisten päätöksentekijöiden julkisesti ilmaisemia kantoja voidakseen tehdä valmistuneita arvioita näiden poliittisista linjoista.

Esityksestä voidaan päätellä, kuka sen oletettu vastaanottaja on. Esityksen alussa lavalle saapuvat trenssitakkeihin pukeutuneet, keskiluokkaisen näköiset henkilöt. Näytelmätekstissä heitä kuvataan näin:

Vähitellen kansalaiset kokoontuvat hämärälle näyttämölle – jotkut istuutuvat ja syventyvät naputtamaan kannettavia tietokoneitaan, yhdet seisovat asemalaiturilla kuulokkeet päässään ja odottavat metroa, toiset hakevat kahvia automaatista ja hörppivät sitä jakkaroilla kukin yksinään puhelimiinsa syventyneinä – näyttöjen himmeä kajo valaisee heidän kasvonsa ja valvontakamerat seuraavat heidän jokaista liikettään.⁹⁴

Esityksen esittämä kuva kansalaisista vaikuttaa kovin homogeeniselta. Vaikka kuvastossa on myös urbaaneja sävyjä, piirtyy kuva keskiluokkaisesta, hyvin toimeentulevasta kansalaisesta, jolla on mahdollisuuksia aikansa kuluksi ostaa automatista kahvia tai makeisia. Tämä on esityksen kannalta

⁹³ Guénoun 2005, 14.

⁹⁴ Yh, 11.

tarkoituksenmukaista, sillä ”kansalaisuus”-kuvan kautta katsojilla on esityksessä jokin joukko, johon samaistua, sillä hahmoja ei ole rakennettu samaistuttaviksi, eikä hahmojen välille ole rakennettu kohtauksissa paljoakaan toimintaa. Kuitenkin jotkut hahmot ovat samaistuttavampia kuin toiset.

Siksi ei ole hämmästyttävää, kun esityksessä kerrotaan, että moni kampanjoi perustuslain muuttamisen puolesta. Esityksessä Vesa Vierikon virtuoosimaisesti esittämä Björn Wahlroosin hahmo puhuu aiheesta näin:

WAHLROOS:

Vuonna -95 kirjoitimme hyvin tiukasti ja stählbergiläisen vähäsanaisesti kirjoitetut perusoikeudet hyvin kukkivaan muotoon. Ensinnäkin yhdenvertaisuuden käsite kasvoi joka suuntaan ja toisaalta lisättiin niin kutsutut TSS-oikeudet, täydelliset sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet, jotka käytännössä merkitsevät sitä, että kaikille luvattiin ilmaista koulutusta, työtä, sosiaaliturvaa näin päin pois, tavalla, joka ainakin ekonomistille on hiukan erikoinen.

PLANSSI: heijastettuna hahmojen yläpuolelle:

SUOMEN PERUSTUSLAKI, 19§: OIKEUS SOSIAALITURVAAN
Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella.

Kohtauksessa on rinnakkaiskuvana Wahlroosin provosoiva puhe siitä, että ekonomistin näkökulmasta oikeuksia on liikaakin, sekä olemassa oleva perustuslain teksti näistä perusoikeuksista. Aiemmin on ollut yleisesti hyväksyttyä, että oikeuksissa on kyse valtion perustehtävästä taata kansalaisille yhtäläisiä mahdollisuuksia hyvän elämän edellytyksiin sosioekonomisesta taustasta huolimatta. Tätä on oikeutettu sillä, että toivomme valtion olevan eräänlaisen yhteiskunnallisen perälaudan roolissa, ettei kukaan tipu kyydistä. Kohtauksen keskeinen ristiriita on poliittisten tavoitteiden ja kansalaisten perusoikeuksien yhteensopimattomuudessa.

5 Aikamme demokratian tragedioita esityksestä luettuna

Aristoteleen mukaan tragedia on toimintaa, jonka kurjan lopputuleman tiedämme jo silloin, kun esitys alkaa. Monissa tragedioissa lopputulema paljastetaan jo ennakoita, ja tiedämme koko alkua seuraavan esityksen kulkevan kohti vääjäämättöntä loppua. *Yhdestoista hetki* -esityksen alussa ensimmäiset puheenvuorot annetaan etabloituneille yhteiskunnallisille keskustelijoille, joiden kovaa markkinavetoista maailmankuvaa heijastelevat puheet esitetään ikään kuin tulevaa enteilevinä julistuksina. Tragedian kautta luettuna voidaan väittää, että tämä on se, mitä kohti olemme menossa. Vääjäämättömyys ja symmetrinen kauneus muodostavat oman esteettisen elämyksensä, joka on erityisesti tragedialle ominaista. Tässä luvussa puran esitystä osiin ja tukin sitä, miltä esityksessä ilmaistu demokratiakuva näyttää tragedian ominaisuuksien läpi luettuna. Olen analysoinut esityksen demokratiakuvauksesta sen hybristä, hamartiaa ja katharsista ilmaisevia kohtia. Tragedian (ja komedian) piirteistä huolimatta esitys on kuitenkin nykyesitys, jolla on nykyesityksen keinot ilmaista aihettaan. Tästä johtuen olen lukenut demokratian kuvausta myös esityksen muusta ilmaisusta. Viimeisessä alaluvussa käyn läpi sitä, minkälaisia mahdollisuuksia demokratialle on luettavissa esityksestä, uhkien lisäksi.

5.1 Hybris

Esitys kuvaa demokratiaa traagisten piirteiden läpi, ja tässä luvussa erittelen kahta esityksessä ilmaistua demokratian ongelmaa. Käsittelimäni kohtaukset kuvaava ihmisen hybrisenkaltaista suhdetta esityksen demokratiateemaan. Hybris ilmenee esityksessä erityisesti kansalaisten ja päättäjien suhteessa yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Demokratian nähdään olevan valmis, ja siksi kansalaiset suhtautuvat sen instituutioihin ulkokohtaisesti. Toinen esityksestä ilmenevä demokraattiseen päätöksentekoon liittyvä

hybris on oman poliittisen agendan näkeminen ainoana mahdollisena. Tämä yksipuolisuus johtaa esityksen mukaan vauhtisokeuden aiheuttamaan hybriksen.

5.1.1 Turistina demokratian raunioilla

Esityksen viimeisessä osassa *Hades* ensimmäinen kohtaaminen alkaa kreikkalaisten pylväiden luota japania puhuvan turistioppaan kertoessa tarua Faethonista, Helioksen pojasta, joka vaati isältään tämän tulisia vaunuja käyttöönsä todistaaksensa olevansa jumalallista alkuperää. Isänsä varoituksista ja kiellosta huolimatta Faethon ottaa vaunut ja menettää niiden hallinnan. Ukkosen jumala Zeus ampuu Faethonin alas ennen kuin tämä tuhoaa koko maan.

Kohtaaminen on näyttämökuvasta alkaen koominen. Näyttämöllä on neljä kreikkalaista pylvästä, jotka ovat pituusjärjestyksessä pisimmästä lyhyimpään (oikealta vasemmalle katsoen), ja näiden päätteeksi on varoituskolmioilla eristetty luukku, jonka vieressä on liukastumisesta varoitettava kyltti. Taustalla näkyy porraskonstruktiio, joka on aiemmissa kohtauksissa esittänyt mm. liukuportaita, ja tämän takana yksittäinen palmu. Matkaoppaalla on päällään keltainen jakkupuku, keltaiset shortsit ja aurinkolippa, sekä kädessään punainen kansio. Etualan valo on kirkas ja lämmin. Tausta on maalattu valolla ja kevyellä savulla siniseksi.

Annika Poijärven esittämä matkaoppaan hahmo puhuu japania, ja kertoo tarinaa Helioksen temppelistä puhutellen yleisöä. Opas kertoo Helioksen pojan Faethonin tarusta ja tuhosta hybriksenä:

OPAS:

Hybriksen voidaan tulkita tarkoittavan niin suurta omien kykyjen ja aseman yliarvioimista, että yhteys todellisuuteen katoaa ja ihminen kuvittelee olevansa jumalan kaltainen, muiden yläpuolella, ja hirvittävässä ylpeydessään hän tekee vääryyttä sekä kanssaihmiänsä että jumalan lakeja kohtaan.

Hybristä seuraa yleensä *nemesis*, rikkomuksesta johtuva väijäämätön ja kohtalonomainen rangaistus.⁹⁵

Oppaan puhuessa paikalle saapuu turisteja pukeutuneena havaiji-paitoihin, aurinkohattuihin ja shortseihin ja varustautuneena selfie-kepeillä.

Viimeisenä saapuu turisti, jolla ei ole selfie-keppiä, ja joka hoipertelee puolelta toiselle kuvia ottaen. Tämä pysähtyy horjuen varoituskylttien ympäröimän kuopan kohdalle ja melkein putoaa kuoppaan.

OPAS:

Sarkofagin kyljessä on Faethonin putoamista esittävä reliefi ja sen vieressä muistokirjoitus:

”Kauasnäkevä Zeus, Kronoksen poika, ei unohda niitä, jotka syyllistyvät hirvittävään ylpeyteen ja julmiin tekoihin. Heidän yllensä Kronoksen poika tuo taivaalta kuolemaa, nälkää ja ruttoa, kaupungit autioituvat, ihmiset kuihtuvat pois; ja kauasnäkevä Zeus lyö alas heidän armeijansa, sortaa heidän muurinsa, ja...”⁹⁶

Ympärillä muut turistit katsovat. Horjuva turisti saavuttaa tasapainonsa. Sitten tämä aivastaa, ja putoaa huutaen kuoppaan. Muut kokoontuvat kuopan ympärille, ottavat kuvan ja poistuvat näyttämöltä puhelimiinsa katsellen. koomisesta asetelmasta huolimatta kyse on tragedian kohtauksesta. Esitys antaa tilaisuuden vapauttavaan nauruun kohdassa, jossa katsojaa kutsutaan tiedostamaan hybris, johon kansakunta (ja globaali yhteisö) on astunut. Olemme tuhon tiellä. Kohtauksesta on luettavissa kansalainen demokratian turistina, suhtautuen olemiseensa yhteiskunnassa kuin turisti lomaan. Turisti suhtautuu näkemäänsä kiinnostuneesti ja ulkokohtaisesti, haluten ahneesti mahdollisimman paljon kokemuksia, elämyksiä ja nautintoa, itselleen sopivassa ajassa. Turisti ei ole sitoutunut kohteeseen, eikä suhtaudu näkemäänsä omistautuen. Turistin tehtävä ei ole korjata maassa olevaa luukkua/kuoppaa, eikä turistin tehtävä ole auttaa kuoppaan pudonnutta ylös. Kuoppaan pudonneesta hahmosta tulee turistille vain yksi kokemus lisää, kuva puhelimen valokuvakansioon. Turisti on myös rasite ympäristölleen, ja kohteelleen tulonlähde. Kun turisti

⁹⁵ Yh 113.

⁹⁶ Yh 113-114.

saapuu, tähän suhtaudutaan sitä myötämielisemmin, mitä varakkaampi tämä on. Ja kun tämä poistuu, saapuu aina seuraavia tilalle.

5.1.2 Päätöksenteon nopea vauhti

Esityksestä on luettavissa, että ei vain kansalaisten, vaan myös poliittisen päätöksentekijöiden suhde demokratiaan on muuttunut. Demokraattisen päätöksenteon oikeudellisista ihanteista tulee toissijaista tehokkuuden ollessa ensisijaisen tärkeää. Jukka-Pekka Palon näyttelemä oikeuskansleri Jaakko Jonkan hahmo kertoo yleisölle siitä, mitä oikeuskansleri tekee, ja mikä on oikeuskanslerin ja hallituksen keskinäinen suhde:

JONKKA:

Oikeuskanslerilla on kolme tehtävää. Ensinnäkin tää valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatoimien valvonta, toinen on yleinen viranomaisvalvonta ja kolmantena asianajotoiminnan valvonta. Oikeuskansleri on läsnä näissä valtioneuvoston yleisistunnoissa ja presidentin esittelyistunnoissa ja myös hallituksen epävirallisissa tapaamisissa eli iltakoulu esimerkiks.

Jonkka vilkaisee kabinettia olkansa yli.

JONKKA:

Mutta tää hallitus ei oo oikeastaan iltakouluja järjestänyt. Niillä on ollut niin sanottuja strategiaistuntoja, korostetun poliittisia palavereja, joihinka oikeuskansleria ei oo kutsuttu paikalle.

Jonkka koputtelee oveen, mutta kukaan ei ole huomaavinaan.

JONKKA:

Se on ilmeisesti ollut aika suurelta osalta tällaista, et näissä strategiaistunnoissa ollaan päästy poliittisesti johonkin yksimielisyyteen, et tehdään näin.

Kabinetissa hallitus pääsee yksimielisyyteen, fist pump ja high five.

JONKKA:

Ja sit ne tulee julkisuuteen ja pitää tiedotustilaisuuden ja sanoo, et hallitus on päättänyt näin... eihän ne tollasissa mitään muodollisia päätöksiä voi tehdä... koska nehän on sellaisia, jotka vaatii lainsäädännön. Nillä menee tää nyt vähän

niinku nurinkurisessa järjestyksessä. – Ja sitten kun sitä ruvetaan virkamiestasolla valmisteleen, niin huomataan, että eihän tää oo oikeudellisesti mahdollista.

Kabinetissa virkamiehen eteen tiputetaan pari riisiä paperia. Virkamies haroo epätoivoisena tukkaansa.

JONKKA:

En tiedä, eikö ne tajua vai onko vauhti liian kova... Mut ei nähdä tai ajatella, millainen proseduuuri se päätöksenteko on. Vähän ehkä lähdetään kokeilemaan kepillä.⁹⁷

Kohtauksesta voi lukea Jonkan hahmon kautta, ettei edes oikeuskansleri pääse mukaan keskustelemaan käsillä olevien mahdollisten lakimuutosten sisällöistä. Julkisuutta edustavat kamerat lasikopissa nostavat kuviin vain hahmoja, jotka eivät sano meille mitään. Näemme vain oikeuskanslerilta piilottelevat neuvottelijat, mutta keskustelujen sisällöistä emme tiedä mitään. Tästä voidaan tehdä päätelmiä myös dokumentaarisen aineiston luonteesta, eli että sellaista on mahdollisesti käytettävissä rajoitetusti. Videokuva lasikopista voi edustaa tietoa ja näkymää siitä, että strategiaistuntoja pidetään, mutta niiden sisällöstä kansalaisilla voi olla vain rajoitettu mahdollisuus saada tietoa.

5.2 Hamartia

Esityksessä hamartia eli kohtalokas erehdys ilmenee erityisesti uusliberalistisen maailmankatsomuksen leviämisen vaikutuksina yhteiskunnassa niin yksilöiden rakenteiden kuin resurssienkin näkökulmasta.

5.2.1 Hyvinvointiyhteiskunnan purkaminen

Esityksessä demokratian yhtenä suurena uhkana esitetään uusliberalistinen diskurssi, joka on saamassa hegemonisen aseman talouden järjestelmässä ja on läpäissyt poliittisen ja sosiaalisen järjestelmän. Tämä on johtanut siihen, että se on saanut yhä suuremman roolin yhteiskunnallisessa

⁹⁷ Yh 41-43.

päätöksenteossa. esitys ilmaisee diskursiivista muutosta, joka on johtanut tilanteeseen, jossa talouden seikat nähdään erillisinä, itsenäisinä asioina siinä määrin, ettei enää hahmoteta talouspolitiikan olevan osa politiikan kenttää. Talouspolitiikka on myös saanut määräävän aseman suhteessa muihin politiikan muotoihin. Tämän seurauksena on yhteiskunta ei toteuta enää tasa-arvoa edistävää yhteiskuntapolitiikkaa, vaan hyväksymme myös jatkuvasti jyrkemmät tuloerot. Esityksestä käy ilmi, että pääoma kasautuu yhä harvempien käsiin, ja viime vuosina vahvistunut uusliberalistinen talouspolitiikka on vain vahvistanut tätä kehitystä, jossa omistaminen on kannattavampaa kuin työ tekeminen. Esityksessä aihetta selvennetään taloustieteilijä Thomas Pikettyn hahmon kautta. Timo Tuomisen esittämä Thomas Piketty esittelee tutkimustaan taloushistoriasta:

Tuo epäyhtälö tuossa yläpuolellani – r on suurempi kuin g – tavallaan kiteyttää johtajatuksen. Yhtälössä r on pääoman keskimääräinen vuosituotto ja g on talouskasvu eli tulojen ja tuotannon vuotuinen lisäys.

Yhtälö merkitsee, että menneisydessä kasattu pääoma uusiutuu nopeammin kuin tuotanto ja palkat kasvavat. Kun pääoma on kerran syntynyt, se uusiutuu automaattisesti, tuotannon kasvua nopeammin. Menneisyys nielee tulevaisuuden.⁹⁸

--

Epäyhtälö $r > g$ todella siis vastaa kiistatonta historiallista tosiasiaa. Talouden ja teknologian näkökulmasta rationaalinen kehitys ei välttämättä ole demokratian näkökulmasta rationaalista. Pääsyy on selvä: teknologia ja markkinat eivät tunne kohtuutta eivätkä moraalialia.⁹⁹

Käytännössä epäyhtälö tarkoittaa sitä, että jos jollakulla on perittyä rahaa, se uusiutuu nopeammin kuin työtä tekemällä ansaittu omaisuus. Tämä kiihdyttää tuloerojen kasvua, kun paremmista lähtökohdista ponnistavan omaisuus kasvaa aina enemmän suhteessa siihen, että joku joutuu luomaan oman omaisuutensa itse. Tämä tekee luokkaeroista entistä jyrkempiä, mikä on päinvastainen suunta kuin se, johon esimerkiksi pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta on pyrkinyt. Myöhemmin kohtauksessa Piketty kummastelee sitä, että on siirrytty rajoittamaan julkista velkaantumista ja

⁹⁸ Yh 89. Kursivoinnit minun.

⁹⁹ Yh 91. Kursivointi minun.

että kotitaloudet omistavat Euroopassa kaiken mitä omistaa voi, ja että rahaa on. Esitys ehdottaa Pikettyn hahmon kautta ratkaisuksi globaalia progressiivista pääomaverotusta. Osassa tehdään leikkauksia ja ihmiset menettävät työnsä, ja TE-toimistoon sijoittuvassa kohtauksessa käydään läpi sitä, miten yritysten ja valtion velkaantuminen tapahtuu, ja ennustetaan, että se saattaa johtaa poliittisiin seurauksiin, jollaisia viime vuosisadalla on nähty.

5.2.2 Yhteiskuntarauhan horjuminen

Kohtauksen *Suuri natsinumero* lopuksi näyttelijät laittavat kasvohinsa pienet mustat kalapuikkoviikset, ja yksi kerrallaan yhtyvät laulavat Kari Tapion tunnetuksi tekemään kappaleeseen *”Täällä pohjantähden alla”* (alkup. *”L’Italiano”*), kunnes koko ryhmä laulaa mukana. Esityksestä on luettavissa, että talouden kurjistaminen johtaa lopulta ihmisten eriarvoistumiseen ja pahimmillaan fasisistien liikkeiden nousuun. Tiina Rosenberg kirjoittaa Chantal Mouffea mukaillen, että poliittisten rajojen hämärtyminen häivyttää lopulta myös poliittisen dynamiikan, mikä johtaa kansalaisten haluttomuuteen osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Tämä taas tekee nationalismista entistä houkuttelevampaa.¹⁰⁰ Demokraattisen poliittisen päätöksenteon ihanteeseen kuuluu moniäänisyys. Ideologioiden hämärtyessä poliittinen keskustelu käy yhä vaikeammaksi.

Rajoittamaton omaisuuden kasautuminen harvoille johtaa siihen, ettei työnteko ole yhtä kannattavaa kuin omistaminen, mikä johtaa ei-omistavan luokan turhautumiseen, kyynisyyteen ja ääriajattelun nousuun. Kohtauksen lopussa Piketty lausuu Ranskan vallankumouksen ihmisoikeuksien julistuksesta vuodelta 1789 ensimmäisestä artiklasta:

PIKETTY:

”Ihmiset syntyvät vapaina ja säilyvät vapaina ja oikeudellisesti tasa-arvoisina” Seuraava lause tarkoittaa:

¹⁰⁰ Rosenberg 2014, 76.

”Yhteiskunnalliset erot eivät saa pohjautua muuhun kuin yhteiseen hyötyyn.”

Lisäys on tärkeä.

Yhteinen hyöty on järkevää tulkita niin, että eriarvoisuus on hyväksyttävää vain, jos se on kaikkien parhaaksi, etusijassa huono-osaisempien yhteiskuntaryhmien parhaaksi. Näin ollen kaikille yhteiskunnan jäsenille on turvattava perusoikeudet ja järjestettävä aineellista hyvää niin pitkälle kuin se parantaa niiden asemaa, joilla on kapeimmat elämänmahdollisuudet.¹⁰¹

Piketylle eriarvoinen kohtelu on hyväksyttävää ainoastaan silloin, kun se johtaa heikoimmassa asemassa olevien tilanteen parantamiseen.

Esityksestä on luettavissa, että nykyinen maailmantalous vaikuttaa syvästi kaikkien maiden talouksiin.

5.2.3 Resurssien kasautuminen yhä harvemmalle

Esityksen loppupuolella on kohtaus, jonka näyttämökuvassa tunnelma on kuin maailmanlopun kapakassa. Pianisti soittaa ja punahiuksinen laulajatar laulaa Dooley Wilsonin kappaletta *As Time Goes By*, joka on tullut tunnetuksi erityisesti elokuvasta Casablanca. Muovisilla terassituoleilla istuvat turistit juovat drinkkejään, näyttävät keskustelevan tai tilaavat baarista juomaa. Turistien joukkoon istuu mies puvussa. Vaikka tällä ei ole solmiota, on selvää, että tämä on virkatehtävässä ja kärsimätön. Paavo Järvensivun hahmo aloittaa tuskastuneena puheen talouskasvun nykyisten lähtökohtien ongelmallisuudesta:

JÄRVENSIVU:

On käsittämätöntä, että taloustiede väittää edustavansa resurssien optimaalista kohdentamista, mutta on samalla täysin irtautunut resursseista. Nykyiset vallalla olevat talusteoreettiset mallit on kehitetty aikana, jolloin energiaa ja materiaaleja oli saatavilla yltäkyläisesti ja näennäisen loputtomasti. Tän takia talouden teoria ja siitä johdetut politiikkamallit edellyttää jatkuvaa käytettävän energian ja materiaalmäärän kasvua ja on kyvyttömiä käsittelemään tätä

¹⁰¹ Yh 107.

nykyistä tilannetta, jossa resurssien rajallisuus on tullut esiin.¹⁰²

Puheen aikana näyttämöllä alkaa ukkostaa ja salamoida. Alkavan myrskyn tunnelma luodaan ukkosen jyrynän ja lähestyvän sateen äänellä, sekä valojen välähtelyllä. Näyttämön pimentyessä, myrskyn alkaessa turistit pakenevat näyttämöltä, ja Järvensivu jää yksin jatkamaan puhettaan hämärtyneelle näyttämölle, sateeseen. Järvensivun hahmoon osuu vain yksi valonheitin, jonka valo on kalpeaa valkoista valoa, muun näyttämön ollessa pimeydessä.

JÄRVENSIVU:

Tää vaatii sellaista talousajattelua, joka mahdollistaa sekä suuret julkiset investointiohjelmat että vahvan säätelyn ja rajoitukset. Modernissa globaalissa taloudessa vain valtiot on toimijoita, joilla on tarvittava legitimizeetti ja kapasiteetti suurten mittakaavan muutosten organisoimiseksi. Markkinat ei siihen kykene.

Mutta taloustieteilijät ei tuota sellaista tietoa, joka mahdollistaisi tämän. Sen sijaan ne hyökkää voimakkaasti tällaista näkökulmaa vastaan. Se on aito poliittinen kamppailu, tieto on valtaa ja niin edelleen. Rahaa on luotu ihan älyttömästi, tuhansia miljardeja, mutta se kaikki menee finanssimarkkinoille sen sijaan, että investoitaisiin järkeviin paikkoihin – vähäpäästöisiin ratkaisuihin, ympäristöinfrastruktuuriin ja niin edelleen. Samalla tää loisi työllisyyttä, mut taloustieteilijät sanoo, että ei niin saa tehdä, koska se on markkinahäiriö. Sen sijaan rahat annetaan pankkien kautta sijoittajille. Se on kyllä uskomaton juttu. Tää maailma on konfliktoitumassa kovaa vauhtia, jos me ei saada näitä asioita tehtyä. Et siinä mielessä alkaa olla yhdestoista hetki.¹⁰³

Kohtauksen lopussa pukuihin pukeutuneet hahmot asettuvat Järvensivun hahmon ympärille ja yhtyvät tämän aloittamaan Robbie Williamsin *Heavy Entertainment Show* -lauluun laulullaan ja erilaisilla soittimilla. Esitys saattelee kohtauksessa katsoja-kansalaista tragedian kuopan reunalle, ja osoittaa kohti pimeyttä: tänne alun talouskommentaattoreiden maailmankuva meidät johtaa. Esitys myös tuo esiin Järvensivun hahmon kautta, että vaihtoehdottomina ja vääjäämättöminä esitetyt kysymykset

¹⁰² Yh 115-116.

¹⁰³ Yh 117.

eivät välttämättä ole sellaisia kuin minkälaisina ne on esitetty. Mutta onko jo liian myöhäistä vaihtaa suuntaa?

Aristoteleen mukaan tragedia on sitä parempi, mitä tehokkaammin sen saavuttaa tavoitteensa, eli saa katsojan kokemaan pelkoa ja myötätuntoa.¹⁰⁴ Tragedia pyrkii katharsikseen, tunnekokemukseen, jossa nämä pelon ja myötätunnon kokemukset purkautuvat tunnistamisen kautta katharsiksena. *Yhdestoista hetki* on kuitenkin myös armollinen katsojalle, ja ankaruudesta huolimatta esitys tarjoaa myös mahdollisuuden myötätuntoon, kuten Hades jakson kohtauksessa, jossa pudotaan kuoppaan. Ihmiskunta saattaa olla tuhon tiellä, mutta se on sitä kuitenkin hyväntahtoisenä, vaikkakin ahneena. Kohtauksen nauru on hyväntahtoista ja lempeää.

5.3 Katharsis

Esityksen kerronnan vääjäämättömyydestä tiedämme jo, että olemme tragedian äärellä. Koomisten jaksojen vapauttava naurukaan ei pysty pysäyttämään kehitystä, jota esitys rakentaa viimeisen jakson lopulle. Esityksen viimeisen osan kolmanneksi viimeisessä jaksossa BIOS-tutkimusyksikön Tere Vadén -hahmo kertoo siitä, miten luonto ei kestä ihmisen toimintaa. Esityksessä Vadénin tekstit on jaettu yhdelletoista eri Vadén-hahmolle, joita näyttelijät lukevat näyttämön ollessa pimeä.

TERE VADÉN, FILOSOFI, BIOS-TUTKIMUSYKSIKÖN JÄSEN
VADÉN:

Öljyn alkuaikojen tyrmäävä energiahyöty on historiallisesti täysin poikkeuksellista ja ainutlaatuista. Mikään muu tunnettu energialähde ei pääse lähellekään vastaavaa energiahyötyä- ja määrää. Yksinkertaisesti: ainutlaatuinen energiahyöty yhdessä öljyn suuren määrän kanssa huumasi ihmisapinan pään ja se alkoi kuvitella öljyn ilmiöitä osin omiksi ansioikseen, osittain jonkinlaisiksi lainalaisuuksiksi. Teollinen sivilisaatio ryöstää voimavaroja ihmisiltä ja luonnolta mutta esittää ryöstön tulokset omina ansioinaan. Tämä on jäänyt kummitelemaan käsityksiin teknologiasta ja kapitalismista. Me emme ole sitä, mitä kuvittelemme olevamme.

¹⁰⁴ Heinonen et al 2012, 99.

--

VADÉN 6:

Uusliberalismi piittaa oikeaoppisuudesta eli henkisestä suvereniteetistä enemmän kuin talouden kukoistuksesta toisin kuin sen julkinen imago väittää. Se, mikä näyttäytyy talouden ylivaltaana – lamaa aiheuttavat säästötoimet, ennennäkemätön julkinen tuki yksityisille yrityksille, finansialisaatio, tuloerojen kasvu ja niin edelleen – on talouden kannalta erittäin ristiriitaista ja sekavaa mutta uusliberalismin suvereniteetin näkökulmasta välttämätöntä. Olennaista on nimenomaan se, että vaihtoehtoja ei ole.

VADÉN 7:

Vaihtoehtoa ei ole. Olennaista on suvereniteetin keskittyminen, poliittisen mielikuvituksen nitistäminen. Ei saa havaita, ei saa tulla kokemusta siitä, että olisi olemassa jokin vaihtoehto, koska siitä seuraisi välittömästi hetki, jolloin keisarilla ei ole vaatteita. Uusliberaali talouspolitiikka ei saavuta niitä taloudellisia tavoitteita, mitä se sanoo tavoittelevansa, se saavuttaa nimenomaan poliittisia tavoitteita. Se haluaa tehdä maailman kaltaiseksi. Sitä hallitsee tietynlainen voiman sanelema sokeuden vaatimus.

VADÉN 8:

-- Liiallisessa voimantunnossa, liikaa voimaa käyttäen, riistetään toiselta jotain, mikä hänelle kuuluisi, jotain jonka varassa ollaan, ja kuvitellaan se omaksi ansioksi.

VADÉN 9:

Se voima, joka näkee kaiken objektina ja pakottaa kaiken objektin hahmoon. Se on sen kaltainen olemisen ymmärtäminen, joka näkee kaiken resurssina jotakin käyttöä varten. Tämä voima muuttaa välineeksi kaiken, ympäristön, eläimet, ihmiset ja ihmisten väliset suhteet.¹⁰⁵

Vadénin monelle puhujalle jaetussa repliikissä kuullaan kuin monen äänen kaikuna varoituksen ja totuuden sanat uusliberalismin vaaroista. Sen saman uusliberalismin, jonka äärellä oltiin ensimmäisessä kohtauksessa, joka aloitti koko esityksen. Repliikit kaikuvat vääjäämättömyyttä ja ne lausutaan pimeydestä.

Viimeiset sanat, jotka esityksessä kuullaan, ovat runoilija Simone Weilin tekstiä. Weilin tekstin aikana lavalle on tullut hieman valoa hahmon

¹⁰⁵ Yh 121-123.

kohdalle, joka on oletettu Weilin hahmo. Tämä näkyy utuisena, vain hieman pimeästä taustasta erottuen näyttämön ollessa edelleen pääosin pimeä.

WEIL:

Niin säälimättä kuin voima häviääkin, yhtä armottomasti se myös päihdyttää ne, jotka kuvittelevat hallitsevansa sitä. Todellisuudessa sitä ei hallitse kukaan. – Mutta tämä kokemus on vain väliaikainen. Tulee päivä, jolloin sota lakkaa olemasta leikki taikka uni; sotilas ymmärtää vihdoinkin, että se, mitä tapahtuu, tapahtuu todella. Se julma totuus, aivan liian julma hyväksyttäväksi, sillä se syleilee kuolemaa.¹⁰⁶

Kohtauksen pieni häilyvä valo tuo ikään kuin häviävän toivon mahdollisuuden. Muutoin näyttämökuvana on edelleen pimeä.

Jakson seuraavassa kohtauksessa virkamiehistö asettuu vielä pöytiensä taakse, mutta tuuli nousee ja puhaltaa kaikki pöydillä olleet paperit pois. On pimeää. Ihminen ei voi mitään luonnon voimalle. Luonto ottaa takaisin sen, mitä ihminen hybriksessään luuli omakseen. Kohtaus kutsuu tuntemaan pelkoa meitä suuremman luonnon äärellä.

Käydessään läpi vielä asetelmiaan virkamiehinä ja päätöksentekijöinä näyttelijäkuoro laulaa Alphavillen kappaletta *Forever young*, ja viimeisen kohtauksen näyttämökuvan muistuttaessa lentokentän lähtöaulaa. Vuorollaan näyttelijät jättävät mukanaan olleet lentolaukut ja astelevat avoimista ovista pimeyteen. Kuoron laulu jää kaikumaan tilaan kun näyttelijät yksi kerrallaan poistuvat näyttämöltä. Viimeiseksi lähtöaulaan jää nuoren näköinen hahmo matkalaukku sylissään, keskellä kaikkien paikoilleen jättämiä kantamuksia. Esitys kuvaa meille katharsiksen omaisesti vääjäämättömän lopun, jossa me kaikki poistumme täältä yksi kerrallaan, mutta jäljelle jää aina joku, joka jää kaikkien hamuamiemme kantamusten keskelle. Sillä lopulta täältä ei kukaan vie mitään mukanaan.

¹⁰⁶ Yh 125.

5.4 Kuka voi meidät pelastaa?

Demokratiasta kertovassa *Yhdestoista hetki* -esityksen lopussa on katharttinen pimeys, jossa myrskyn jälkeen on hiljaista. Esityksestä on voinut lukea demokratian pahimpia ongelmia ja ongelmista seuraavia kehityskulkuja. Esitys ei ole kuitenkaan vain tragedia, vaan nykyteatterina se käsittelee demokratiaa myös muiden kuin vain tragedian piirteiden kautta. Demokratiasta eivät puhu vain poliitikot ja tutkijat, vaan esityksessä kuullaan myös muita ääniä, sekä tunnistetaan hiljaisia kohtia, joissa esimerkiksi vähäosaisten ääntä ei kuulla. Tässä alaluvussa käyn läpi sitä, minkälaisia demokratian mahdollisuuksia *Yhdestoista hetki* kuvaa. Esityksen mukaan kaikki toivo ei olekaan vielä mennyt.

5.4.1 Solidaarisuus

Esityksen mukaan demokratian kentällä ensisijaisesti äänensä saavat kuuluviin paljon pääomaa kartuttaneet vaikuttajat, jotka näyttävät lähinnä keskiluokkaisilta ja keski-ikäisiltä poliitikoilta, monesti miehiltä.

Teatteriesitystä voidaan perustellusti tarkastella sosiaalisena tilanteena. Lehmannin mukaan katsoja esitystä katsoessaan tietoisesti omasta vastuustaan sosiaalisessa tilanteessa, esityksen katsojana.¹⁰⁷ Tarkastelemani esityksen kontekstissa voidaan siis sanoa, että esitystilanteessa läsnä oleva totuudellisuus mahdollistaa katsojalle tietoisuuden sekä itsestään, että tilanteessa olevista toisista ja tilanteen jaetusta luonteesta. Tämä piirre on yhteistä sekä draamanjälkeiselle teatterille että poliittiselle teatterille, jossa etäännytyks voi toimia sekä keinona, että omana estetiikkanaan. Dokumenttiteatteri poliittisen luonteen vuoksi väittää, että esitys kuitenkin puhuttelee katsojan vastuuntuntoa myös yhteiskunnan jäsenenä, kansalaisena.

¹⁰⁷ Lehmann 2009, 184.

Dokumenttiteatteri pyrkii esittämään todellisuutta ja muodostamaan siitä totuudenmukaisen kuvan. Kyse on kuitenkin myös näkökulmasta. Totuudellisuus teatterin kontekstissa on, kuten aiemmin on käsitelty, kiistanalaista. Reineltin mukaan teatteri voi tuottaa lisää tietoa aiheesta, jota se käsittelee.¹⁰⁸ Väitän, että *Yhdestoista hetki* -esityksen kohdalla esitys pyrkii tuottamaan lisää tietoa siitä, miltä demokratian käytäntö tällä hetkellä näyttää ja mihin kehityskulku johtaa. Esitys ei voi koskaan sanoa aiheestaan kaikkea eikä puhua kaikkien suulla. Päätelen, että *Yhdestoista hetki* myös tiedostaa rajoitteensa siinä, kenen äänellä se puhuu. Esityksessä poissaolollaan loistavat muun muassa opiskelijat, pätkätyöläiset ja epätyypillisissä olosuhteissa työskentelevät, yksinyrittäjät ja pienyrittäjät, työttömät ja muista syistä työvoiman ulkopuolella olevat kansalaiset. Jos demokratian kentällä ei ole tilaa näille toimijoille muulloin kuin häiriköivän maskotin roolissa, kaikki yhteiskunnalliset intressit eivät tule neuvoteltaviksi.

Pääosin katsojat näkevät esityksessä vain päätöksentekijöiden ja asiantuntijoiden näköisiä hahmoja, joiden puhetta kuunnellaan ja tehtyjä päätöksiä arvioidaan. Painetussa näytelmätekstissä hahmoille on annettu rooleiksi esittää myös töihin meneviä kansalaisia, mutta katsojan näkökulmasta näiden kansalaisten hahmot eivät oleellisesti eroa näyttämöllä liikkuvista poliitikkojen, virkamiesten tai tutkijoiden hahmoista.

Tässä näkyy yksi esityksestä nousevista huomioista, moniäänisyyden puute. Demokraattisella kentällä ei ole nähtävissä kaikkien ääniä, vaan joidenkin äänet kuuluvat tällä hetkellä paremmin kuin toisten. Jotkut, kuten vanhuksen hahmo, otetaan esiin haluttaessa kommunikoida tarkoituksenmukaisesti sitkeyttä ("Suomi voittoon!"), mutta jotka voidaan muuten vain sivuuttaa ärsyttävänä häiriötekijöinä. Tulkitsen, että esitys tiedostaa, että se ei kykene sanomaan mitään työttömän ja vähäosaisen puolesta. Se kuitenkin kykenee kuvaamaan demokratiaa, jossa näitä ääniä ei ole kuultavissa. Esitys voi näin pyrkiä puhuttelemaan keskiluokkaisen katsojan vastuullisuuden tai solidaarisuuden tunnetta. Sen sijaan, että esitys marssittaisi esiin liudan vähäosaisia hahmoja, se tuo lavalle vain

¹⁰⁸ Reinelt 2016, 14.

yhden hahmon, joka habitukseltaan eroaa pukuihin sonnustautuneista hahmoista: vanhuksen hahmon rollaattorinsa kanssa. Tällä hahmolla on esityksessä pari yksittäisen sanan repliikkiä, muuten tämä toimii kohtauksissa lähinnä todistajana tai häiriköivänä elementtinä.

Esitys ilmaisee häiriköivän vanhuksen hahmolla, että demokratiassa tällä hetkellä ei juurikaan kuulla heikossa asemassa olevia, häiriötekijöinä näyttäytyviä henkilöitä. Näiden rooli on olla maskotinomaisesti esillä, ja nämä tulevat esitetyksi niin, että on vaikeaa päätellä missä roolissa hahmo/henkilö on kutsuttu mukaan, sillä tälle on kasattu niin monta piirrettä. Heikko-osaisia ei enää nähdä yksilöinä ja ihmisinä, ainutlaatuisina. Hannah Arendtin mukaan toimijan ainutlaatuisuus näyttäytyy juuri sanoissa ja teoissa.¹⁰⁹ Mikäli ihmisille ei anneta mahdollisuutta edustaa itseään demokraattisessa päätöksenteossa, ihmisryhmät on helppoa toiseuttaa ja epäinhimillistää toiminnan kohteiksi.

5.4.2 Ylikansallinen järjestäytyminen

Koska vapaa liikkuvuus ja tiedonvälitys on lisännyt ihmisten, tiedon ja pääoman liikkumista, pääoma pystyy nyt liikkumaan sinne, missä sitä verotetaan kaikista kevyimmin. Pikettyn mukaan Euroopassa kotitaloudet omistavat käytännössä kaiken, mitä voi omistaa, mukaan lukien valtioiden velat, ja silti valtiot eivät kykene selviytymään velkataakoistaan. Esitys kyseenalaistaa Pikettyn suulla sen, että vain valtioiden velka on ongelma sen sijaan, että kotitalouksien velkataakka nähtäisiin uhkana.

Esitys ehdottaa Pikettyn hahmon kautta, että kansainvälisestikin olot ovat vakaammat, mikäli päästää tilanteeseen, jossa pääomaa voidaan verottaa myös ylikansallisesti. Pikettyn hahmon kautta ilmaistaan, että jos globaalia eriarvoisuuskehitystä ei huomioida demokratiaa laajentamalla, tilanne voi kärjistyä maailmanlaajuisesti:

PIKETTY:

¹⁰⁹ Arendt 2017, 181.

Ellei demokratiaa laajenneta poliittisesta järjestelmästä myös talousjärjestelmään, yhteiskunta jää perusolemukseltaan epävakaaksi. Voisimmeko kuvitella tälle vuosituhannele rauhanomaisempia ja kestävämpiä keinoja kapitalismin taltuttamiseen vai onko niiden aina vaan odotettava seuraavaa kriisiä ja seuraavaa sotaa – tällä kertaa todellista maailmansotaa?¹¹⁰

Esitys lausuu Pikettyn suulla, että sodat ovat seurausta siitä, että paine aina lopulta kasvaa siihen pisteeseen, jossa järjestelmän on muututtava, vaikka sitten sodan tai kriisin kautta. Koska elämme globaalin maailmantalouden vaikutusten alla, paine tuntuu maailmanlaajuisesti. Siksi on oletettavaa, etteivät kriisit ole paikallisia, vaan ne ravisuttavat meitä missä olemmekin.

5.4.3 Taide

Esitys nostaa demokratian kommentaattoreiksi myös taiteen. Esitys ikään kuin muistuttaa siitä, että vapaa ja toimiva demokratia vaatii myös vapaata ja itsenäistä taidekenttää. Esitys myös ikään kuin muistuttaa, ettei se on velvollinen dokumenttiteatteri muodolle tai tehtävälle. Oleellista ei ole, että sen on puhuttava suorasanaisesti vain demokratiasta tämän ajan demokratiaa kuvatessaan, vaan se myös ilmaisee tunnelmia ajasta, muistuttaa koetuista ja vielä kokemattomista kauhuista ja näyttää asioista, joista olemme jo voineet oppia jotakin. Esityksessä hyödynnetty Simone Weillin runous on syntynyt sodan kauhuista. Taide voi auttaa meitä muistamaan sen, mitä emme halua tulla tuntemaan.

Pierre Rosanvallonin mukaan yksi keino elvyttää demokratiaa, on vastademokratia, jossa aktiiviset kansalaiset valvovat, vastustavat ja tuomitsevat vallanpitäjiä ja näiden toimintaa.¹¹¹ Aktiivisuus vaatii perehtyneisyyttä, mutta tässä ajassa jos missä tietoa on saatavissa paljon. Kaikki tieto ei kuitenkaan ole kaikkien saatavilla eikä kaikilla ole yhtäläiset mahdollisuudet päästä kaiken tiedon äärelle. Tämänkaltaisessa teatterissa

¹¹⁰ Yh 108.

¹¹¹ Rosanvallon 2008, 15.

dokumenttiteatteri palaa poliittisen teatterin juurille, haastaessaan suoraan vallitsevaa poliittista ilmastoa.

Epäluuloisuus poliittista päätöksenteko kohtaan ei esityksen kontekstissa ja Rosanvallonille ole kyynisyyttä vaan jopa eränlainen välttämättömyys aktiiviselle osallistumiselle yhteiskunnassa ja osallistumista demokratiaan. Vaikka ihmisten epäluuloisuus demokraattista poliittista päätöksentekoa kohtaan on lisääntynyt ja populistiset liikkeet ovat lisänneet suosiotaan, on äänestämisen rinnalla olemassa myös muita osallistumisen muotoja. Kansalaisten osallistuminen muihin poliittisiin liikkeisiin poliittisiin puolueisiin kuulumisen lisäksi on nousussa.¹¹²

Tulkintani mukaan esitys ehdottaa aktivistisen lähestymistavan tuomista demokraattiseen päätöksentekoon äänestämisen rinnalle. Teatteri heterotopisena tilana toimii yhtenä vaihtoisten todellisuuksien luojana, ja edustaa omanlaistaan politiikan julkisuutta. Esityksen maalaama romahduksen enteily ei lopulta ole pelkästään järjestyttävä loppu, vaan myös järjestyttävä uusi mahdollisuus.

¹¹² Rosanvallon 2008, 35.

6 Yhteenveto

Olen tutkielmassani etsinyt vastausta siihen, miltä demokratia tässä ajassa näyttää dokumenttiteatteriesityksen läpi katsottuna. Esimerkkinä tutkielmassani käytän Kansallisteatterin *Yhdestoista hetki* -esitystä.

Tutkielman alussa esittelin dokumenttiteatteria poliittisen teatterin muotona ja sitä, miten dokumentaarisuutta on käytetty *Yhdestoista hetki* -esityksessä. Esitys yhdistelee puheenvuorojen ja raporttien lisäksi myös vaikutelmia, joiden dokumentointi on haastavaa ja jossa taiteen keinot ovat varmasti tarkimpia tavoittamaan ajan hengen liikkeitä.

Esittelin luvussa kolme demokratian ihanteita ja käytäntöjä, sekä sitä, miten demokratiaa Suomessa tällä hetkellä toteutetaan parlamentarismin keinoin. Kohtaus-esimerkkien kautta olen nostanut esiin demokratian kuvaamista esityksessä. Demokratia näyttäytyy esityksessä pyrkimyksen

Luvussa neljä olen käsitellyt tunteen kautta tietämistä ja tunteiden merkitystä yhteisöjen luomisessa. Aristoteleen mukaan tunne on tietoa, joka kokemuksellisesti ilmaisee meille moraalisia arvosteliamme ja mahdollistaa meille ymmärryksen perustuvien päätösten tekemisen.

Luvussa viisi olen lähestynyt sitä, miten esityksestä nousevat demokratian ongelmat voidaan hahmotta tragedian käsitteiden *hybris*, *hamartia* ja *katharsis* kautta. Esityksestä on luettavissa yhteiskunnallista hybristä, joka ilmenee vieraantumisenä demokraattisesta järjestelmästä, jolloin se muuttuu ikään kuin kuriositeetiksi prosessin sijaan. Demokraattinen ihanne ja ihmiskuva on muuttunut niin, että kansalaiset näyttäytyvät talouden näkökulmasta pääoman tuottajina tai omistajina. Taloudellisen hyödyn tavoittelu on läpäissyt poliittisen kentän ja sivuuttanut mm. perusoikeuksien turvaamisen ihanteen.

Toinen hybrisen ilmentymä on päättäjien suhtautuminen demokratiaan tehokkuuden esteenä, jolloin vauhtisokeus voi kompastua yhteiskunnan perusoikeuskysymyksiin. *Hybris* johtaa kohtalokkaaseen virheeseen, *hamartiaan*, joka esityksessä ilmenee hyvinvointiyhteiskunnan

purkamisena, yhteiskuntarauhan horjumisena sekä resurssien hupenemisena ja kasautumisena yhä harvempien käsiin. Esitys päättyy katharsikseen, jossa vääjäämätön tuho pyyhkii lopulta kaiken pois.

Esitys ei kuitenkaan suhtaudu demokratia-aiheeseen pessimistisesti. Esityksestä on luettavissa myös uusia mahdollisuuksia demokratian toteuttamiseksi. Luen demokratian mahdollisuuksiksi esityksestä yhteiskunnallisen solidaarisuuden lisäämisen sekä ylikansallisten järjestelmien keittämisen pääoman verottamiseksi kansainvälisesti. Näin voidaan vaikuttaa siihen, ettei pääoma kasaudu kohtuuttomasti toisaalle valtioiden kantaessa kohtuutonta velkataakkaa. Esityksestä on luettavissa myös ehdotus taiteen merkityksestä demokratian kehittämisessä. Teemu Mäen mukaan ”Taide voi ratkaisevasti muuttaa sekä sanallistettuna järkipuheena ilmaistua maailmankatsomustamme että myös mielikuvina ja visioina ilmenevää, varsinaista maailmankatsomustamme.”¹¹³ Taide kykenee tavoittamaan inhimillisen kokemuksen ja muistin sekä tunteet tavalla, johon muu inhimillinen toiminta ei kykene.

Analyysini mukaan esitys ehdottaa solidaarisuutta, ylikansallista vastuunkatoa ja taidetta keinoiksi elvyttää demokratiaa ja uudistaa sitä. Demokratia ja teatteri ovat keinoja ja paikkoja, joissa käsitellä yhteisön valtasuhteita, toimijuuksia ja konflikteja ilman väkivaltaa.

Tämän työn rajauksessa ei ollut mahdollista käsitellä kaikkia aiheesta nousseita kiinnostavia suuntia. Tutkimuksen aikana nousi kiinnostus tutkia vielä enemmän vallan ja esittämisen suhdetta erityisesti diskurssianalyysin näkökulmasta, pohtien sitä, mitä aiheella voisi olla annettavaa erityisesti taiteentutkimuksen kontekstissa.

¹¹³ Mäki 2018, 372.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Kansallisteatterin arkisto:

Leskinen Esa & Keski-Vähälä Sami: *Yhdestoista hetki* -esityksen tallenne.

Yh = Leskinen Esa ja Keski-Vähälä, Sami 2019. *Yhdestoista hetki*. Helsinki: Ntamo.

Julkaisemattomat lähteet:

Parry, Hanna 2014. *Staging the Real. Social Impact of the Play Color of Justice*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, teatteritiede.

Puranen, Tomi 2014. *Dokumenttiteatteri ja todellisuus*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, teatteritiede.

Terhemaa, Johanna 2017. *Todellisuus tulee näyttämölle: Eduskunta III ja journalistinen dokumenttiteatteri rekontekstualisaation näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, teatteritiede.

julkaistut lähteet:

Ahmed, Sara 2018. *Tunteiden kulttuuripolitiikka*. Tampere: Niin&näin.

Anderson, Benedict 2017. *Kuvitellut yhteisöt – nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.

Anttila, Anu-Hanna & Kauranen, Ralf & Launis, Kati & Ojajärvi, Jussi 2016. *Luokan ääni ja hiljaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Arendt, Hannah 2017. *Vita activa*. Tampere: Vastapaino.

Arlander, Anette. *Esitys tilana*. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Aston, Elaine. *Agitating for Change*. Theatre Research International. Vol. 41 (1)

Auslander, Philip 1997. *Presence and Resistance – Postmodernism and Cultural Politics in Contemporary American Performance*. Michigan: The University of Michigan Press.

Brecht, Bertolt 1931. *Viihdeteatteri vai opetusteatteri*

Brecht, Bertolt 1954. *Merkintöjä Mahaggonysta*

Brook, Peter 1972. *Tyhjä tila*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

- Dahl, Robert A. 2000. *On Democracy*. New Haven & London: Yale University Press.
- Diamon, Elin 2005. *Johdatus esitykseen ja kulttuuripolitiikkaan*. Teoksessa Koski, Pirkko (toim.) 2005. *Teatteriesityksen tutkiminen*. Helsinki: Like.
- Evans, Jocelyn A. J. 2004. *Voters & Voting – An Introduction*. London: SAGE Publications.
- Fischer-Lichte, Erika 2014. *The Routledge Introduction to Theatre and Performance Studies*. New York: Routledge.
- Fischer-Lichte, Erika 2005. *Theatre, Sacrifice, Ritual: Exploring forms of political theatre*. New York: Routledge.
- Forsythe, Alison & Megson, Chris 2009. *Get Real – Documentary Theatre Past and Present*. Palgrave Macmillan, UK.
- Foucault, Michel 1984. *Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias*.
- Guénoun, Denis 2005. *Näyttämön filosofia*. Helsinki: Like.
- Hammod, Will & Steward, Dan 2008. *Verbatim Verbatim*. London: Oberon Books.
- Harvey, David 2000. *Spaces of Hope*. California: University of California Press.
- Haywood, Andrew 2013. *Politics*. Fourth edition. New York: Palgrave Foundations.
- Heinonen, T. & Kivimäki, A. & Korhonen, K. & Korhonen, T. & Reitala H. & Aristoteles 2012. *Aristoteleen runousoppi – opas aloittelijoille ja edistyneille*. Helsinki: Teos.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 2016. *Diskurssianalyysi – teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Junttila, Janne 2012. *Dokumenttiteatterin uusi aalto*. Helsinki: Like.
- Kantola, Anu 2014. *Matala valta*. Tampere: Vastapaino.
- Kantola, Anu & Kuusela, Hanna 2019. *Huipputuloiset*. Tampere: Vastapaino.
- Korsberg, Hanna 2004. *Politiikan ja valtataistelun pyörteissä*. Helsinki: Like.
- Koski, Pirkko (toim.) 2005. *Teatteriesityksen tutkiminen*. Helsinki: Like.
- Lehmann, Hans-Thies 2009. *Draaman jälkeinen teatteri*. Helsinki: Like.
- Mouffe, Chantal 2013. *Hegemony, Radical Democracy and the Political*. New York: Routledge.
- Nussbaum, Martha 1992. *Love's Knowledge*. New York: Oxford University Press.
- Nussbaum, Martha C. 1995. *Poetic Justice*. Boston: Beacon Press.

Parkinson, John 2015. *Performing Democracy*. Teoksessa Rai, Shirin and Reinelt, Janelle (toim.) 2015. *The Grammar of Political Performance*. New York: Routledge.

Piscator, Erwin 1929. *Political Theatre*.

Polanyi, Karl 2016. *Suuri murros – Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. Tampere: Vastapaino.

Postlewait, Thomas 1997. *Historiankirjoitus ja teatteritapahtuma: kaksitoista perusongelmaa*, s. 9-37, teoksessa Koski, P., Lahtinen, O., Mustonen, E. (toim.): *Näkökulmia menneeseen. Teatterihistorian kirjoittamisen perusteita ja käytännön sovellus: Uusi teatteri 1940-1941*. Helsinki: Teatterimuseo.

Rai, Shirin & Reinelt, Janelle 2015. *The Grammar of Politics and Performance*. New York: Routledge.

Reinelt, Janelle 2009. *Promise of the documentary*. Teoksessa Forsythe, Alison and Megson, Chris, (toim.) *Get real : documentary theatre past and present. Performance interventions*. New York: Palgrave Macmillan.

Reinelt, Janelle 2016. *Stretching the Limits: Epistemology and Documentary Performance*.

Rosenberg, Tiina 2014. *Arvot mekin ansaitsemme – kansakunta, demokratia ja tasa-arvo*. Helsinki: Tammi.

Rosanvallon, Pierre 2008. *Vastademokratia – politiikka epäluulon aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.

Rossi, Leena-Maija 2010. *Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa*. Teoksessa Knuutila, Tarja ja Lehtinen Aki Petteri 2010. *Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. Helsinki: Gaudeamus.

Ruuskanen, Annukka (toim.) 2011. *Nykyteatterikirja – 2000-luvun alun uusi skene*. Helsinki: Like.

Sauter, William 2000. *Theatrical Event*. Iowa City: University of Iowa Press.

Skeggs, Beverly 2004. *Class, Self, Culture*. London & New York: Routledge.

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate 2011. *Tasa-arvo ja hyvinvointi – Miksi tasa-arvo on hyväksi kaikille?* HS kirjat

Wacquant, Loïc 2015. *Käytäntö ja valta – avaimia Bourdieun lukemiseen*. Teoksessa Pyykkönen, Miikka & Kauppinen, Ilkka (toim.) 2015. *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus.

Verkkolähteet

Ansio, Heli & Houni, Pia 2016. *Murhaa! Antiikin tragediat suomalaisessa teatterissa*. Taideyliopiston korkeakoulu.

Suomen perustuslaki <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (viitattu 19.4.2020).

Luova talous ja aineettoman arvon luominen kasvun kärjiksi – Luovat alat Suomen talouden ja työllisyyden vahvistajina -työryhmän raportti 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriö
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79725/Luova%20talous%20ja%20aineettomat%20arvot_FINAL.pdf (viitattu 25.4.2020).

LIITE 1: Näytelmän tiedot

Yhdestoista hetki -esityksen kantaesitys oli Kansallisteatterin Suurella näyttämöllä 6.3.2019

Ohjaaja Esa Leskinen

Käsikirjoittajat Esa Leskinen ja Sami Keski-Vähälä

Näyttelijät

Katariina Kaitue

Jani Karvinen

Markku Maalismaa

Sari Mällinen

Cécile Orblin

Jukka-Pekka Palo

Annika Poijärvi

Antti Pääkkönen

Anna-Riikka Rajanen

Timo Tuominen

Juha Varis

Vesa Vierikko

Lavastus Kati Lukka

Pukusuunnittelu Tarja Simone

Tutkiva journalisti Jarno Liski

Musiikki Samuli Laiho

Valosuunnittelu Ville Toikka

Äänisuunnittelu Esa Mattila

Videosuunnittelu Paula Lehtonen

Livekuvasuunnittelu Ida Järvinen

Videografiikan ja -animaatioiden suunnittelu Ville Virtanen

Naamioinnin suunnittelu Jari Kettunen

Ohjaajan assistentti Helena Vierikko

LIITE 2: Kohtausluettelo

Olen kerännyt esitystallenteen pohjalta esityksen kohtausten oleelliset tiedot auttamaan aineiston käsittelyssä. Näytelmän tekstiversiossa on myös kohtausjako, mutta omani on hieman erilainen. Tämä kohtausjako on tehty näyttämöversion ilmaisemien kohtausten perusteella ja selkiyttämään näyttämötoiminnan havaitsemista ja helpottamaan omaa työtäni.

Olen poiminut kohtausluettelooni pääosin seuraavat tiedot:

Kohtausluettelo:

Hahmot

Paikat (lavastus, vaikelmat)

Tekstiplanssien keskeinen sisältö

Tunnelma (musiikki, valotilanne)

Muu, mahdollisesti oleellinen tieto kohtauksesta

Osa I: Suuri murros

Prologi

P1

Teksti (pimeyden aikana, musiikin vain soidessa) kertoo vuoden 2008 taantumien vaikutuksista ja siitä, kuinka hillitön yksityinen velanotto oli kaataa hallituksia. Kriisi leviää myös Eurooppaan ja Suomeen, julkisen talouden osuus kansantuotteesta kääntyy nousuun.

Tunnelma: suspense. Syntetisaattorimusiikki, jonka päälle pianisti soittaa

Kohtaus 1

Björn Wahlroos

Jari Ehrnrooth

Erkki Liikanen

Bengt Holmström

Jussi Halla-Aho

Kaksi ”paikkaa”: toisaalta melkein täydellisessä pimeydessä oleva lava, jolla vielä nimeämättömiä hahmoja pulpettien takana, toisaalta screeni, jolle puhuvat hahmot kohtauksessa heijastetaan ja nimetään. Tekstiplanssien alkaessa näyttämötoiminta alkaa myös.

Tunnelma: musiikki on edelleen pitkiä syntetisaattoriääninä ja pianomelodiaa, pimeä näyttämö, jolta erottuu jo hahmoja sinisessä valossa, pulpetteja. Screenillä näkyvien pukuihin pukeutuneiden hahmojen taustaseinä on punainen, mikä luo kontrastin lavan todellisuudelle.

Muuta: esittämisen tapa hahmottuu. Toisaalta Vesa Vierikon esittämä Björn Wahlroos on näköiskuva, toisaalta Cécile Orblinin Jussi Halla-Aho on vaikutelma

Tekstiplanssien keskeinen sisältö: Talouden sopeuttaminen alkaa Suomessa 2010, mutta leikkauspolitiikka ei tuo toivottua tulosta. Suomi on 2015 edelleen lamassa puolueiden alkaessa hioa vaaliohjelmiä.

Valtiovarainministeriö julkaisee oman virkamiesraporttinsa taloudellisesta tilanteesta.

Kohtaus 2

Kaksi pukumiehistä tulee lavan etualalle kitaran kanssa. Kaksi pukuihin pukeutunutta miestä alkaa soittaa Creedence Clearwater Revivalin kappaletta *Bad Moon Rising*, muut yhtyvät lauluun kuorona.

Planssien keskeinen sisältö: screenillä tekstiotteita valtiovarainministeriön virkamiesraportista. Poliitikkojen tulee arvioida, mistä valtion tehtävistä voidaan luopua taloustilanteen ollessa heikko

Tunnelma: Valaistus on hämyisä ja sinisävyinen. Valokeilassa kitaraa soittavat virkamiehet. Keskellä näyttämöä pulpettiensa äärellä konetta naputtelevat henkilöt puvuissa.

Muuta: Soittajia, eli valtiovarainministeriön virkahenkilöitä ei nosteta videokuvalla esiin screenille, heidät nähdään vain valokeilassa. Muut hahmot ovat hämärässä, mutta sinisävyinen takavalon nostaa hahmoja tarpeeksi, että nämä erottuvat.

Kohtaus 3: Velkakellot

Toimittaja 1

Toimittaja 2

Arhinmäki

Niinistö

Räsänen

Kimmo Tiilikainen, kansanedustaja

Antti Rinne

Soini

Carl Haglund

Stubb

Sipilä

Puolueiden puheenjohtajien keskustelutilaisuus alkaa, taustalla velkakello raksuttaa. Keskustelutilaisuuden juontajat hiillostavat keskustelijoita velasta. Ainoastaan leikkauslistat ovat oikea vastaus. Vastajat, joiden vastauksissa puolustetaan velanottoa, hiljennetään viemällä vastausvuoro.

Kohtaus 4a: Suomalainen talouskeskustelu on epä-älyllistä

Pertti Haaparanta, Aalto-yliopiston taloustieteen professori, kuva screenillä, puhuu lavan etualalla.

Kohtauksen keskeinen sisältö: Suomalainen talouskeskustelu on epä-älyllistä ja yksipuolista. Monet talousoppineet puhuvat elvytyksen puolesta, mutta Suomessa hyväksytään yhdeksi oikeaksi totuudeksi se, että julkista taloutta on leikattava. Valtiovarainministeriö tuottaa laskelmia, joiden johtopäätös on, että valtiontaloutta täytyy leikata. VM ei kuitenkaan tuota laskelmia leikkausten sosiaalisista vaikutuksista.

Kohtaus 4b Hallitusneuvottelut

ensimmäinen kohtaus, jossa demokratia-ongelmasta puhutaan suorasanaisesti nimettömän virkamiehen suulla

Juha Sipilä

Martti Hetemäki

Erkki Liikanen

Valtiovarainministeriössä (jatkossa VM) työskennellyt nimetön virkamies

Ben Zyskowicz

Timo Soini

Alexander Stubb

Paikat

Kaksi samanaikaista paikkaa: Lasikoppi, joka edustaa valtioneuvoston linjaa, jossa hallitus neuvottelee, sekä näyttämön etualan pimeys, jossa Nimetön virkamies on valokeilassa.

Hallitusneuvottelut alkavat leikkaustunnelmissa. Neuvotteleva hallitus on lasikopissa näyttämön keskellä. Näyttämön etualalla valokeilassa Nimetön virkamies aurinkolaseissa ja puku päällä. Nimetön virkamies kertoo, että toiminnan demokratia-ongelma syntyy siitä, ettei Valtiovarainministeriön virkamiesraportin keskeisiä taustaoletuksia kirjoiteta auki, eikä suostuta myöntämään minkälaiseen ihmiskuvaan ja ideologiaan arviot perustuvat. Samanaikaisesti screenillä kuvaa laiskopissa alkavista hallitusneuvotteluista, jossa Juha Sipilän hahmo johtaa neuvotteluita.

Kohtauksen keskeinen sisältö: Lasikopissa leikkauspäätöksistä sovitaan yksimielisesti, vaikka Zyskowitzin hahmo kysyykin, mihin leikkauspolitiikka perustuu taloustieteilijöiden puhuessa elvytyksen puolesta. Virkamies aurinkolaisessa etualalla puhuu siitä, miten ideologisten valintojen hämärtäminen estää teoreettisen keskustelun tehtävistä päätöksistä, ja että tämän tiedon pimittämisen tarkoitus voi olla vain poliittinen.

Tunnelma: Mykkäelokuvan kaltainen, humoristinen. Valo lasikopissa on lämmintä, etualalla on hämärää. Etualan puhujat nostetaan valokeilalla, joka ei kuitenkaan ole kovin kirkas, vaan pikemminkin tunnelmoiva.

Muuta: Kameramiehet seuraavat lasikopin toimintaa ja nostavat esiin neuvottelevia poliitikkoja, joiden kommentteja ei kuulla. Poikkeuksena Zyskowitz, jonka kommentti nähdään planssina. Muuten lasikopissa tapahtuvan kohtauksen tyyli on komediallinen ja kuin mykkäelokuvasta.

Kohtaus 4c Hallitusneuvottelut jatkuvat leikkauslistolla

Hallitusneuvottelijat saavat listan siitä, kuinka paljon eri hallinnonaloille tarvitaan leikkauksia. Lasikopissa kuvataan poliitikkoja, jotka näyttävät huutavan kauhusta ja saavan erilaisia kohtauksia nähdessään, kuinka paljon on leikattava.

Planssit kertovat neuvottelujen etenemisestä ja siitä, että lopulta leikataan erityisesti koulutuksesta ja sosiaali- ja terveysalalta.

Etualalla Timo Soinin hahmo puhuu hämärässä valokeilassa mikrofoniin ”plokitekstiään” helmikuulta 2015, jossa puhutaan siitä, että köyhän asia loistaa vaalikeskusteluissa poissaolollaan.

Kohtauksen lopuksi ”Kolmen ässän” -hallituksen puolueiden puheenjohtajat saapuvat lavan etualalle kertomaan neuvotteluiden tuloksista. Taustalla lasikopissa seisovat pukuihin sonnustautuneet henkilöt. Kohtaus loppuu musiikkinumeroon ”West Virginia”

Musiikki: Leikkauslistojen alkaessa taustalla alkaa soida pianolla soitettu melodia *Olen suomalainen* (alkup. ”L’Italiano”) -kappaleesta

Kohtaus 5 Suuri leikkausnumero

Hahmot: ”Kolme ässää” (Sipilä, Soini Stubb) stetsonit päässä etualalla laulamassa. Pukuihin pukeutuneita henkilöitä liikkumassa taustalla.

Pukuihin pukeutuneet hahmot astelevat liukuportaisiin, kulkevat töihin, näyttämön pyöriessä niin, että liukuportaot kääntyvät vaihtaen lasikopin pois ja tilalle pyörähtää sinisen valon loisteessa ensin työpöytiä, sitten stetsoni päässä soittava pianisti ja lopulta jälleen lasikoppi.

Näyttämön taustalle heijastetaan liikkuvana tekstinä tietoa tehdyistä mittavista leikkauksista.

Tunnelma: Kohtauksessa soi kappale John Denverin kappale *Take me home, country roads*. Valaistusta on himmeä ja sinisävyinen, on hämärää.

OSA II: Demokratia 2.0

Kohtaus 6: Oikeuskanslerin huolet

Oikeuskansleri Jaakko Jonkka
 Hallituksen jäsenet
 Anonyymi kansliapäällikkö 1
 Anonyymi kansliapäällikkö 2
 Anonyymi kansliapäällikkö 3
 Anonyymi kansliapäällikkö 4
 Jacob Söderman

Hallituksen jäsenet suunnittelevat hallituksen strategiaa lasikopissa. Oikeuskansleria ei päästetä sisään, sillä kyseessä ei ole virallinen iltakoulu

Paikat: Lasikoppi, jossa hallitus tietokoneineen kokousta. Näyttämön etuala, jossa puhuvat oikeuskansleri Jaakko Jonkan hahmo sekä Jacob Södermanin hahmo.

Screenille heijastetaan hallituksen toimintaa näiden kokoustaessa ja piilotellessa oikeuskanslerilta, sekä anonyymien kansliapäälliköiden kommentit näiden puhuessa

Planssit: oikeusoppineiden mukaan leikkauksissa on sivuutettu julkisen talouden menoleikkausten vaikutukset peruspalveluihin perustuslain näkökulmasta.

Tunnelma: Kohtaus alkaa piano-melodially. Lasikoppi on valaistu lämpimällä valolla, muu näyttämö on pimeä tai hämärä. Kameramies kuvaa lasikopin reunassa.

Kohtaus 7: Sote-konsertto

Juha Rehula, peruspalveluministeri
 Kaarlo Tuori, perustuslakiasiantuntija
 Terttu Utriainen, rikosoikeuden emeritaprofessori
 Outi Alanko-Kahiluoto
 Susanna huovinen, entinen liikenne-, viestintä- ja peruspalveluministeri
 Osmo Soininvaara
 Nimetön virkamies VM:stä
 Annika Lapintie, perustuslakivaliokunnan puheenjohtaja

Tunnelma: Kohtaus alkaa tunnelmaltaan salamyhkäisenä ja kehittyy pahaa enteileväksi. Kohtauksen alussa valot lasikopissa ovat hämärät. Pukuihin pukeutuneet hahmot kuiskuttelevat ministeri Juha Rehulan hahmon korvaan, etualalla näyttelijät soittavat selloa ja pianoa. ministerin siirtyessä etualalle pitämään tiedotustilaisuutta, muut pukuhahmot jäävät taustalle. Kohtauksen edetessä selviää, että nämä ovat lobbareita.

Planssit: Teksteissä kerrotaan hallituksen tavoitteesta pakkoyhtiöittää julkinen sosiaali- ja terveysala (sote). Tämä avaisi terveysalan yrityksille 6,5 miljardin euron markkinat. kohtauksen lopussa planssi kertoo, että pakkoyhtiöittäminen törmää perustuslakiin.

Screenillä näytetään hämärässä kannustavia lobbiesjoukkoja, ja myöhemmin kiivaasti näppäimistöjään naputtelevia sormia, jotka vimmaisuuksellaan hajottavat näppäimistöjään. Niin kovasti töitä tehdään. Kohtaus päättyy perustuslakivaliokunnan puheenjohtajan Annika Lapintien hahmon lausuntoon siitä, että

laki pakkoyhtiöittämisestä ei kaikissa olosuhteissa takaa kaikille yhtäläistä mahdollisuutta peruspalveluihin, ja on täten perustuslain vastainen.

Kohtaus 8: hiljainen vallankumous

Matti Apunen

Björn Wahlroos

Kirjanjulkaisutilaisuus, jossa Apunen haastattelee Wahlroosia

Tunnelma on hurmoksellinen. Dynamiikka perustuu Wahlroosin hahmon karismalle ja Apusen hahmon ihailulle. Kohtauksessa on hämärä valaistus ja keskeinen elementti on iso screeni, jolle hahmojen lähikuvaa heijastetaan näiden puhuessa.

Screenille kuvataan kirjanjulkaisutilaisuuden tietoja sekä kirjan kannen kuva. Kirja on nimeltään Hiljainen vallankumous. Screenille kuvataan myös Björn Wahlroosin ja Matti Apusen hahmoja lähikuvassa.

Kohtaus 9: ”Heistä on tullut toisia”

Vanhus

Kansalaisia

Pauli Rautiainen

Outi Alanko-Kahiluoto

Jukka Kekkonen, oikeushistorian ja roomalaisen oikeuden professori

Tunnelma: Kalpea valo liukuportaiden alla, muuten on pimeää. Valoilla ja kuulutuksilla näyttämöstä luodaan metrolaituri. Kohtaus alkaa trenssitakkeihin pukeutuneiden hahmojen liukuessa alas liukuportaita metron matkustuskuulutusten kuluessa taustalla. Rollaattoriin nojaava vanhus kävelee metrolaiturin ja lavan poikki hyräillen Finlandia-hymniä. Muut hahmot katsovat epäluuloisina tai katsovat pois. Kaatuessaan lavan vasempaan reunaan, vanhus nostaa nyrkkinsä ilmaan ja huutaa ”Suomi voittoon!”. Kohtauksen lopussa nousee ylös omin voimin. Näyttämömies vie rollaattorin pois lavalta.

Planssi: Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet on kirjattu myös Euroopan ihmisoikeusopimusta täydentävään Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan

Indeksin laskukaava ja mitä se merkitsee yhteiskunnassa

Keskeinen sisältö:

Pauli Rautiainen: Kertomuksessa on tapahtunut merkittävä muutos 2000-luvulla – me ei enää hävetä sitä, et me loukataan. Me katsotaan, et se on meidän tietoinen valinta – ja tästä aukeaa poliittinen kysymys. Me emme häpeä sitä, et joku sanoo, et me kohdellaan köyhää huonosti. Se on muutos. Vielä hetki sitten me oltais hävetty kuulumista tähän kerhoon... Nyt heistä on tullut toisia.

Outi-Alanko Kahiluoto: Se liittyy rahan valtaan. Ei arvosteta perustuslakia. Tyypit ajattelee, et näähän on vaan lasten pelisääntöjä, ei näistä tarvi välittää, heil on oikeus viedä asioita eteenpäin. Demokratialla ei oo merkitystä, kun pitää itseään parempana tai omaa asemaansa itsestään selvänä.

Jukka Kekkonen: Demokratia ei oo vaan sitä, että äänestetään. Demokratia toimii vaan, jos ihmisoikeuksia kunnioitetaan. Mä en oo mikään taloustieteilijä, mut oon monta kertaa ihmetellyt sitä, et me ollaan kansakuntana rikkaampia kuin koskaan... ja silti meillä ei oo varaa hoitaa jotain ihan perusasioita, ja me aletaan ekana virittelemään säästöleikkureita tonne vanhuksille ja mielenterveyskuntoutujille, sinne missä ei pystytä puolustautumaan.

OSA III: ”Mutta pimeys kätki maanosan rauniot”

Kohtaus 10 Uljas uusi maailma (olen jakanut kohtauksen kahteen osaan)

10a

Kaksi soittajaa / bändi

Tunnelma: kohtaus alkaa pahaenteisellä musiikilla ja jälleen uudella Valtiovarainministeriön vaaleja edeltävällä virkamiesraportilla. On helmikuu 2019 ja vaalit ovat tulossa. Lavan valaistus on hämyisä, näyttämön keskellä ylhäällä on savua, jonka ansiosta valot näkyvät tunnelmallisempina ja uhkaavampina. Näyttämön etuosassa kaksi aurinkolaseihin sonnustautunutta pukumiestä laulaa ja soittaa kitaralla CCR:n *Bad Moon Rising*, joka on siis toisinto esityksen alun virkamiesraportin julkistuksesta. Edellisen kohtauksen trenssitakkeihin pukeutuneet hahmot kävelevät lavalla raskain askelin.

Planssit: taloutta on sopeutettava vähintään 2 miljardilla eurolla vuoteen 2023 mennessä, ja 2020-luvun loppuun mennessä julkisen talouden vahvistamisessa tulisi tavoitella 5 miljardia euroa. Virkamiesraportissa myös sanotaan verotuksen vääristävän taloudellista päätöksentekoa ja estävän talouskasvua.

10b

Häiritsevä vanhus

Matti Tuomala, kansantaloustieteen professori

Iiro Viinanen, valtiovarainministeri

Raimo Sailas

Markku Hirvonen

Hannu Kuortti, verohallinnon ylitarkastaja

Tunnelma: Työpöydät näkyvät lavan keskellä ja muutama ihminen puvuissa pöytien takana. Matti Tuomalan hahmo puhuu työpöydän takana, häiritsevä vanhus kurkkii tämän olkapään yli. Tuomalan hahmoa kuvataan näyttämön yllä näkyvälle screenille lähikuvaan. Taustalla näkyy lasikoppi ja liukuportaat. Pianistin soittamaa pianomusiikkia. Valaistus on hämyisä. Näyttämön vasen takaosa on maalattu valoilla sinisävyyiseksi, taustalla oikealla näkyvässä lasikopissa oleviin hahmoihin tulee sinistä valoa, taustan ollessa lämpimän ruosteisen värinen. Etualalla puhuvaan Tuomalan hahmoon tulevan valon väri on neutraalin lämmin.

Screenillä näytetään myös muita puhujia, joita ei näy lavalla, kuten Iiro Viinosen hahmo, joka puolustaa verouudistusta, jonka seurauksena Suomen veroaste on madaltunut. Raimo Sailas puhuu varallisuusveron poistamisen puolesta.

Markku Hirvosen hahmo istuu Tuomalan hahmon tavoin lavan etualalla työpöydän takana. Kamera nostaa tämänkin hahmon lähikuvaan screenille, vanhuksen hahmo tulee myös tämän hahmon taakse kurkkimaan. Markku Kuorttin hahmo nostetaan myös samalla tavalla valolla ja kameralla esiin. Kun hahmot ovat puhuneet, heidät nostanut valo pysyy heissä, ja he ovat lavalla näkyvissä.

Planssit:

Käytettävissä olevien tulojen kasvu vuosikymmenyksissä vuosina 1990-2015.

90% Helsingin pörssissä olevista osakkeista omistetaan hallintarekisterin kautta

Kohtaus 11

Vanhus (on edelleen lavalla)

Emma Kari, kansanedustaja

Mauri Pekkarinen

Harri Jaskari

Turunen

Sarkkinen

Lauri Ihalainen

Westman ja Nylund

Lobbarit: Metsäteollisuuden Punnonen, MTK, EK, Energiateollisuus, SAK, VAT

Emma Kari 2

Yritystukia pohtiva työryhmä kokousta lasikopissa

Tunnelma: Kohtaus alkaa dramaattisella ja dynaamisella pianomusiikilla. Työryhmän kokoustaessa lasikopissa, työryhmän yllä on lämmin valo. Emma Karin lavan edustalla oleva hahmo nostetaan valolla, mutta muuten lavan muut kohdat eivät ole valossa. Kohtauksen lopussa on juhlan tuntua, ja kohtauksen päättyessä lavalla on yökerhon tunnelma, joka on tehty värikkäillä valoilla ja disco-musiikilla sekä pimeydellä.

Planssit:

Suomessa jaetaan 8-9 miljardia euroa yritystukia joka vuosi. Työ- ja elinkeinoministeriö pitää järjestelmää tehottomana

Valtiovarainministeriön vaateet ovat vain neljännes jaettujen yritystukien määrästä

Vuonna 2018 suomalaiset pörssiyritykset maksoivat osakkeenomistajilleen ennätysuuret liki 15 miljardin osingot

Kohtauksen alussa vanhus jää lavalle hämmentyneen oloisesti pyörimään, kun Emma Karin hahmo saapuu lavan etualalle, ja alkaa puhua yritystukia pohtineen työryhmän työstä. Työryhmän jäsenistä kuullaan vain Emma Karia kahdentuneena: yksi Emma Karin hahmo puhuu lavan etuosassa, toinen neuvottelupöydässä lasikopissa. Molemmat kohtauksessa puhuvat Emma Karin hahmo puhuvat katsojille suoraan. Kohtauksen lopussa työryhmän juhliessa sitä, että tuille on saatu luotua uudet kriteerit, vanhus on ajautunut mukaan juhlahumuun ja on nyt koomisena hahmona mukana toiminnassa.

Screenillä esitetään lähikuvia lasikopissa kokoustavasta yritystukityöryhmästä ja aurinkolaseihin sonnustautuneista lobbareista, jotka istuvat pöydässä osana työryhmää.

Kohtaus 12

Vanhus

Erkki Hirvonen

Matti Tuomala

Erkki Liikanen

Bengt Holmström

Björn Wahlroos

Planssi:

Infograafi: Valtion budjetti 2015. Kuvaaja osoittaa 4,7 miljardin euron vajeen tulopuolella. Erkki Hirvosen hahmon puhuessa graafin kuvaaja muuttuu lueteltujen toimien mukaan päätyen tilanteeseen, jossa ylijäämää olisi hypoteettisesti 1,3 miljardia euroa.

Verotusneuvos Erkki Hirvonen käy läpi sitä, miten hallituksen toimet arvioidusti ovat vaikuttaneet valtion budjettiin

Tunnelma: Valoa on vähän. Pukuihin pukeutuneet hahmot puhuvat lavan etualalla hämärässä suoraan katsojille. Alussakin nähtyjen talouselämän kommentaattoreiden Liikasen, Wahlroosin ja Holmströmin hahmojen puhuessa näyttämökuva muuttuu. Lavan pyöriessä valot muuttuvat sinisiksi, näyttämökuva on edelleen hämärä. Työntekijät ottavat pois pikkutakkejaan ja löysäävät solmioitaan. kohtauksen edetessä musiikki muuttuu painostavammaksi, savun määrä lisääntyy, valoa on vähän ja se on sinistä ja sen suunta on takaa eteenpäin. Sivuilla loistavat himmeät sivuvalopanelit.

Björn Wahlroosin hahmo muistuttaa äänestämistä ja demokratiasta siihen liittyvästä sanattomasta lupauksesta mukautua enemmistön tahtoon, vaikkei sitä allekirjoittaisikaan. Wahlroosin hahmo puhuu ihmisten ja toimijoiden oikeudesta äänestää sekä äänestää jaloillaan. Kohtauksen lopussa Wahlroosin hahmo puhuu Ayn Randin teoksen Atlas Shrugged (suom. Kun maailma järkkyy) sanoja musiikin kasvaessa taustalla jylhemmäksi ja kaikuefektin lisääntymisen tehdessä hahmon puheesta loppua kohden yhä mahtipontisempaa. Muut hahmot lavalla liikkuvat ensin hitaasti, ja lopulta seisovat paikallaan tai nojaavat odottavina lavasteisiin. Tunnelma on dynaaminen: Wahlroosin hahmoa lukuun ottamatta kukaan ei liiku, mutta lava jatkaa pyörimistään Wahlroosin hahmon pauhatessa lähes anarko-kapitalistisen kuuloista puhettaan.

VÄLIAIKA (noin 20 minuuttia)

OSA IV: Niebelungin kulta

Kohtaus 13a: Kullan kirous
Kansalaisia

Planssi: Kauan sitten jumalat antoivat ihmisille lahjan, auringon värisen metallin, joka hohti valoa, mutta ei lämmittänyt. Kulta lumosi kaikki, mutta turmeli kaikki jotka siihen koskivat. Niin Odin, suurin jumalista, hautasi sen syvälle maan ja vetten alle. Aika kului, jumalat kuolivat, ja ihmiset ottivat heidän paikkansa. Mutta kulta on vieläkin siellä, syvällä maan uumenissa, ja hallitsee meitä...

Tunnelma: Sininen valo, Liukuportaat, pyörivä näyttämö. Screenillä lähikuvaa ihmisten kasvoista, puhumassa puhelimeen. Näyttämöllä ihmisiä puhumassa puhelimeen, kävelemässä, kravattit löysättyinä. Musiikki on pianolla, jousilla ja ihmisäänellä tehtyä dramaattista musiikkia, joka luo kohtauksen ylle painostavan tunnelman. Näyttämön pysähtyessä valo taustalla olevissa seinäpaneelissa/liukuportaissa työpöytien takana on siniharmaata. Etualalla ihmisiä työpöytiensä takana.

Kohtaus 13b: Thomas Pikettyn epäyhtälö
Thomas Piketty

Näyttämön etualalla valokeilassa Thomas Pikettyn hahmo pikkutakissa ilman solmiota, kirja kädessään. Pöytiensä takana istuvat pukuhenkilöt kuuntelevat Pikettyä

Planssit: suomennos Pikettyn puheesta, sekä kuvaus tämän epäyhtälöstä $r > g$, jossa r on pääoman keskimääräinen vuosituotto ja g on talouskasvu eli tuottojen ja tuotannon vuotuinen lisäys. Infograafi kertoo pääomatulojen lisääntymisestä ja osoittaa tehdyn politiikan vaikutukset pääoman kasautumiselle.

Tunnelma: Piketty seisoo lavan etuosassa valokeilassa, kirkkaassa kalpeassa valossa. Musiikki on viitteenomaista, vain muutamia pianosäveliä siellä täällä kuin kaukaisuudessa.

Kohtaus 14: Suuri sykli

Töitä tekevät kansalaiset

Jan Hurri, taloustoimittaja

Pertti Haaparanta, Aalto-yliopiston taloustieteen professori

Tunnelma: Näyttämön keskellä työpöytiä ja ihmisiä pöytien takana. Valot taustalla olevissa seinäpaneelissa/liukuportaissa työpöytien takana on kalpean sinistä, turkooshtavaa. Näyttämömiehet astelevat hahmojen väliin kameroiden kanssa ja nostavat esiin puhuvia hahmoja.

Jan Hurrin ja Pertti Haaparannan hahmojen viesti on, että tosiasiasa rahaa on ja että politiikka on jo pitkään ollut elvyttävää. Raha vaan on mennyt pankeille ja finanssielämän elvyttämiseen, ei ihmisille. Kohtauksessa puvut päällä pöytiensä takana istuvat hahmot kuuntelevat taloustieteilijöiden puhetta tarkkaavaisesti ja näiden kasvoja ja habitusta nostetaan kameroilla lähikuviin. Keskeiseksi kysymykseksi nousee, että miksi vain julkinen velka on ongelma, ja yksityinen velka ei ole. Hahmojen palatessa takaisin paikoilleen, näiden tuolit on viety pois, ja vartijoiden hahmot astelevat paikalle ojentaen hahmoille pahvilaatikot, joihin pakata tavarat ja osoittavat ovea. Hölmistyneenä Hurrin ja Haaparannan hahmot katsovat toisiinsa ja poistuvat kumpikin omiin suuntiinsa tavaroidensa kanssa.

Kohtaus 15: Verot, velka ja valtio

Kansalaisia

Vartijat

Thomas Piketty

Kohtauksen alussa Piketty nousee ja alkaa puhua siitä, että Euroopassa kotitaloudet omistavat melkein kaiken, mitä voi omistaa, myös valtion velan. Eriarvoisuuden kasvuun voitaisiin puuttua kansainvälisellä varallisuusverolla, joka huomioisi kaiken omistuksen.

Planssit: Varallisuuserot ovat kasvaneet useimmissa maissa vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen. Vuonna 2017 maailman rikkain prosentti omisti 50% maailman varallisuudesta. Köyhin 50% omisti vähemmän kuin yhden prosentin maailman varallisuudesta. Viimeisen kymmenen vuoden aikana demokratian tila on heikentynyt maailmassa, erityisesti rapautumista on tapahtunut Euroopassa ja Pohjois- ja Etelä-Amerikassa. Rapautumisen suurin syy on varallisuuserojen kasvu.

Tunnelma Pikettyn puhuessa näyttämön etualalla, näyttämö taustalla pyöriin. Puheen loputtua Piketty puhkeaa lauluun, jota säestää pukuun sonnustautunut kitaristi aurinkolaseissa. Taustalla vartijat auttavat ihmisiä pakkaamaan tavaroitaan laatikoihin ja näyttävät näille ovea. Laulun loppuessa vartijat ottavat myös Pikettyn mikrofonin ja laittavat tämän tavarat laatikkoon. Piketty lähetetään muiden lailla istumaan työvoimatoimiston penkille laatikkonsa kanssa. Muut hahmot puvuissaan odottavat rivissä.

Kohtaus 16: Suuri natsinumero

Pertti Haaparanta

Jan Hurri

Kansalaiset / natsit

Tunnelma: kohtaus alkaa hiljaisuudesta, työttömien pukuihin pukeutuneiden henkilöiden istuessa Te-toimiston aulassa rivissä. Aulassa valot ovat vaaleansiniset, muualla lavalla on pimeää. Kohtauksen lopussa, kaikkien laulaessa tausta pimenee, etualan valot nousevat. Kohtauksen loppuksi taustalla on vain pimeyttä ja siniset spottivalot. Lopun näyttämökuvana on sinimusta.

Planssit: Dow-Jones pörssi-indexin kehitys vuosina 2000-2019

Jan Hurri ja Pertti Haaparanta puhuvat siitä, miten valtiot ovat rahoittaneet pankkeja ja velkaantuneet. Vastasyklistä politiikkaa ei juurikaan harrasteta. Ideologian mukaan markkinoiden pitäisi pystyä itse tuottamaan kaikkea hyvää sen sijaan, että valtiot rahoittavat pankkeja. Kasvua haetaan velkaa lisäämällä, eli se on sisäänrakennettu ominaisuus.

Yksi rivissä istuvista pukuhenkilöistä nousee ylös hitler-viikset naamallaan ja koomisesti elehtien kävelee mikrofonin luokse ja alkaa laulaa "Olen suomalainen" (alkup. "L'Italiano"). Yksi toisensa jälkeen odottajat nousevat ylös ja yhtyvät lauluun hitler-viiksineen. Lopulta kaikki yhtä lukuunottamatta seisovat laulaen rivissä. Muiden huomattessa yhden puuttuvan, asettuvat nämä yhden ympärille, ja joku ojentaa viimeisellekin viikset. Tämä lopulta nostaa viikset ilmaan ja liimaa ne kasvoilleen, yhtyy lauluun.

Kohtaus 17

Piketty

Tunnelma: Pikettyn hahmo aloittaa puheensa tyhjällä näyttämöllä hiljaisuudesta, astuen valokeilaan. Hahmo puhuu lempeällä, pehmeällä äänellä ranskaksi, käänös heijastetaan screenille näyttämön yläosaan hahmon päällä.

Pikettyn hahmo viittaa puheensa aluksi Ranskan ihmis- ja kansalaisyhteisöjen julistukseen, jossa sanotaan, että ihmiset syntyvät ja säilyvät vapaina ja tasa-arvoisina. Mikään epätasa-arvoinen kohtelu ei saa perustua muuhun kuin siihen, että jonkun asemaan parannetaan suhteessa siihen, mitä joillakin muilla jo on. Pikettyn mukaan demokratian on ulotuttava poliittisesta järjestelmästä myös talousjärjestelmään, sillä "muuten yhteiskunta jää perusolemuksestaan epävakaksi".

OSA V: Hades

Kohtaus 18a: Loma

Matkaopas

Kansalaiset / turistit

Tunnelma: Kohtaus on näyttämökuvasta alkaen koominen. Näyttämöllä on neljä kreikkalaista pylvästä, jotka ovat pituusjärjestyksessä pisimmästä lyhyimpään (oikealta vasemmalle katsoen), ja näiden päätteeksi on varoituskolmioilla eristetty luokku, jonka vieressä on liukastumisesta varoittava kyltti. Taustalla näkyy porraskoriste, joka on tuttu aiemmista kohtauksista, ja tämän takana yksittäinen palmu. Matkaoppaalla on päällään keltainen jakkupuku ja keltaiset shortsit, sekä punainen kansio. Etualan valo on kirkas ja lämmin. Tausta on maalattu valolla ja kevyellä savulla siniseksi. Opas puhuu japania.

Matkaoppaan hahmo puhuu japania, ja kertoo tarinaa Helioksen temppeleistä puhutellen yleisöä. Opas kertoo Helioksen pojan Faethonin anastaneen isänsä vaunut tämän varoituksista huolimatta käyttöönsä, osoittaakseen olevansa todella jumalallista alkuperää. Faethon syyllistyi hybridiksi: "Hybridiksi voidaan tulkita tarkoitettavan niin suurta omien kykyjen ja aseman yliarvioimista, että yhteys todellisuuteen katoaa ja ihminen kuvittelee olevansa jumalan kaltainen, muiden yläpuolella, ja hirvittävässä ylpeydessään hän tekee vääryyttä sekä kanssaihmiään että jumalan lakeja kohtaan. Hybridistä seuraa yleensä *nemesis*, rikkomuksesta johtuva vääjäämätön ja kohtalonomainen rangaistus"

Oppaan puhuessa paikalle saapuu turisteja pukeutuneena havaji-paitoihin, aurinkohattuihin ja shortseihin ja varustautuneena selfie-kepeillä. Viimeisenä saapuu turisti, jolla ei ole selfiekeppiä, ja joka hoipertelee puolelta toiselle kuvia ottaen. Tämä pysähtyy horjuen varoituskylttien ympäröimän kuopan kohdalle, ja melkein putoaa kuoppaan. Ympärillä muu turistit katsovat. Horjuva turisti saavuttaa tasapainonsa. Sitten

tämä aivastaa, ja putoaa huutaen kuoppaan. Muut kokoontuvat kuopan ympärille, ottavat kuvan ja poistuvat näyttämöltä puhelimiinsa katsellen.

Kohtaus 18b: maailmanlopun kapakka

Kansalaiset

Paavo Järvensivu, Aalto-yliopiston talouskulttuurin tutkija, BIOS-tutkimusryhmän jäsen

Basisti

Kitaristi

Pianisti

Laulaja

Tunnelma: Pianisti soittaa ja punahiuksinen laulajatar laulaa Dooley Wilsonin kappaletta *As Time Goes By* elokuvasta Casablanca. Muovisilla terassituoleilla istuvat turistit juovat drinkkejään ja tilaavat baarista juomaa. Turistien joukkoon istuu mies puvussa. Vaikka tällä ei ole solmiota, on selvää, että tämä on virkatehtävässä ja kärsimätön. Paavo Järvensivun hahmo aloittaa tuskastuneena puheen siitä, että talouspolitiikka perustuu ajatukseen, että materiaaleja talouskasvun tuottamiseen on jatkuvasti olemassa. Puheen aikana alkaa ukkostaa ja salamoida. Alkavan myrskyn tunnelma luodaan ukkosen jyrynän ja lähestyvän sateen äänellä, sekä valojen välähtelyllä. Näyttämön pimentyessä, myrskyn alkaessa turistit pakenevat näyttämöltä, ja Järvensivu jää yksin jatkamaan puhettaan.

Kohtauksen lopulla muusikot astuvat näyttämön sivuilta sähkökitaroidensa kanssa ja alkavat soittaa Järvensivun hahmon pyynnöstä. Kohtauksen lopussa pukuihin sonnustautuneet hahmot laulavat mukana ja soittavat kitaraa. Tunnelma on energinen ja näyttämö on osin valaistu kuin rock-konsertissa spottivaloilla.

Planssit: BIOS-tutkimusyksikkö on pyrkinyt selvittämään, millainen talousajattelu ja -politiikka mahdollistavat ilmastomuutoksen hillintään vaadittavat valtavat toimet. Tutkimusraportin mukaan tämän vuosikymmenen poliittisen ja taloudellisen myllerryksen varsinaisena syynä on ekologinen kriisi. Näyttämön pimentyessä, myrskyn alkaessa turistit pakenevat näyttämöltä, ja Järvensivu jää yksin jatkamaan puhettaan hämärtyneelle näyttämölle, sateeseen. Järvensivun hahmoon osuu vain yksi valonheitin, jonka valo on kalpeaa valkoista valoa, muun näyttämön ollessa pimeydessä. Kohtauksen loppupuolella Järvensivun hahmo huikkaa näyttämön laidalle muusikolle, että tämä soittaisi jotain.

Planssit kohtauksen lopussa kertovat maailman öljynkulutuksesta ja siitä, että maailman öljynkulutus saavutti uuden ennätyksensä vuonna 2018, ja että öljynkulutus jatkaa nousuaan ennusteiden mukaan vielä 20 vuotta.

Kohtauksen lopussa pukuihin pukeutuneet hahmot asettuvat Järvensivun hahmon ympärille ja yhtyvät tämän laulamaan Robbie Williamsin *Heavy Entertainment Show* -lauluun laulullaan ja erilaisilla soittimilla.

Kohtaus 19: Öljyn musta kirous

Ääni pimeydestä

Tere Vadén, filosofi, BIOS-tutkimusyksikön jäsen

Vadén 2-11

Simone Weil, filosofi

Tunnelma: Kohtaus alkaa pimeydestä. Pimeydestä kuuluu ääni, joka kertoo öljystä ja sen merkityksestä ja ominaisuuksista. Vadénin puhe on jaettu useammalle näyttelijälle. Tekstissä puhujat ovat Vadén 1-11. Simone Weilin hahmon aloittaessa puheensa näyttämön kohdevalo nousee hieman paljastaen hahmon ääriiviivat. Weilin puheen loppuessa näyttämön etuosan valot nousevat, ja pukuihin sonnustautuneiden hahmojen rivistä alkaa Alphavillen laulu *Forever Young*. Laulun päättyessä työpöytänsä ääressä istuviin hahmoihin näyttämökuva hämärtyy.

Vadénin ääni/äänit pimeydestä kertoo öljystä, sekä uusliberalismin filosofiasta, joka on vaihtoehdottomuus ja poliittisen mielikuvituksen nitistäminen. Simone Weilin hahmo puhuu voimasta ja siitä, miten sitä ei voi hallita kukaan. Kohtaus päättyy lauluun *Forever young*. Laulun aikana näyttämö pyörii ja hahmot tekevät töitään liikkuen näyttämöllä tilasta toiseen, kunnes asettuvat työpöytiensä ääreen kuten esityksen alkupuolella.

Kohtaus 20: Lähtö

Puvut päällä olevat hahmot työpöytiensä ääressä

Tunnelma: Kohtaus alkaa hämärästä, hahmojen istuessa työpöytiensä ääressä. Tuuli alkaa puhaltaa ja musiikki nousee ja äänen tunnelma on painostava ja bassosävyinen, mukana on korkeaa sopraanoääntä. Paperit työpöydiltä lentelevät tuulen mukana. Valoilla vahvistetaan kuvaa tuulesta ja nousevasta myrskystä.

Valojen noustessa näyttämökuvana on lentokentän lähtöaula. Ranskankielinen ääni kertoo kuulutuksia. Pukuihin sonnustautuneet hahmot istuvat lentolaukkuineen rivissä lähtöaulassa. Tunnelma on odottava. Taustalla kuuluu nousevan lentokoneen ääntä. Näyttämö on valaistu hämyisellä sinisellä valolla. Yhden hahmoista avatessa näyttämön keskellä olevat ovet, hahmot kulkevat ovista yksi kerrallaan jättäen lentolaukkunsa näyttämölle. Piano soittaa *Forever young* -kappaleen melodiaa. Penkkirivistölle jää istumaan vain yksi hahmo matkalaukku sylissään muden poistuessa ja viimeisen sulkiessa ovet. Hahmo katsoo ainoaan kohdevaloon, joka valaisee hänet, muiden valojen hämärtyessä ja lavan pimentyessä hahmon ympäriltä. Lopulta myös kohdevalo sammuu, ja musiikki lakkaa.

Esitys päättyy pimeyteen ja hiljaisuuteen.